

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

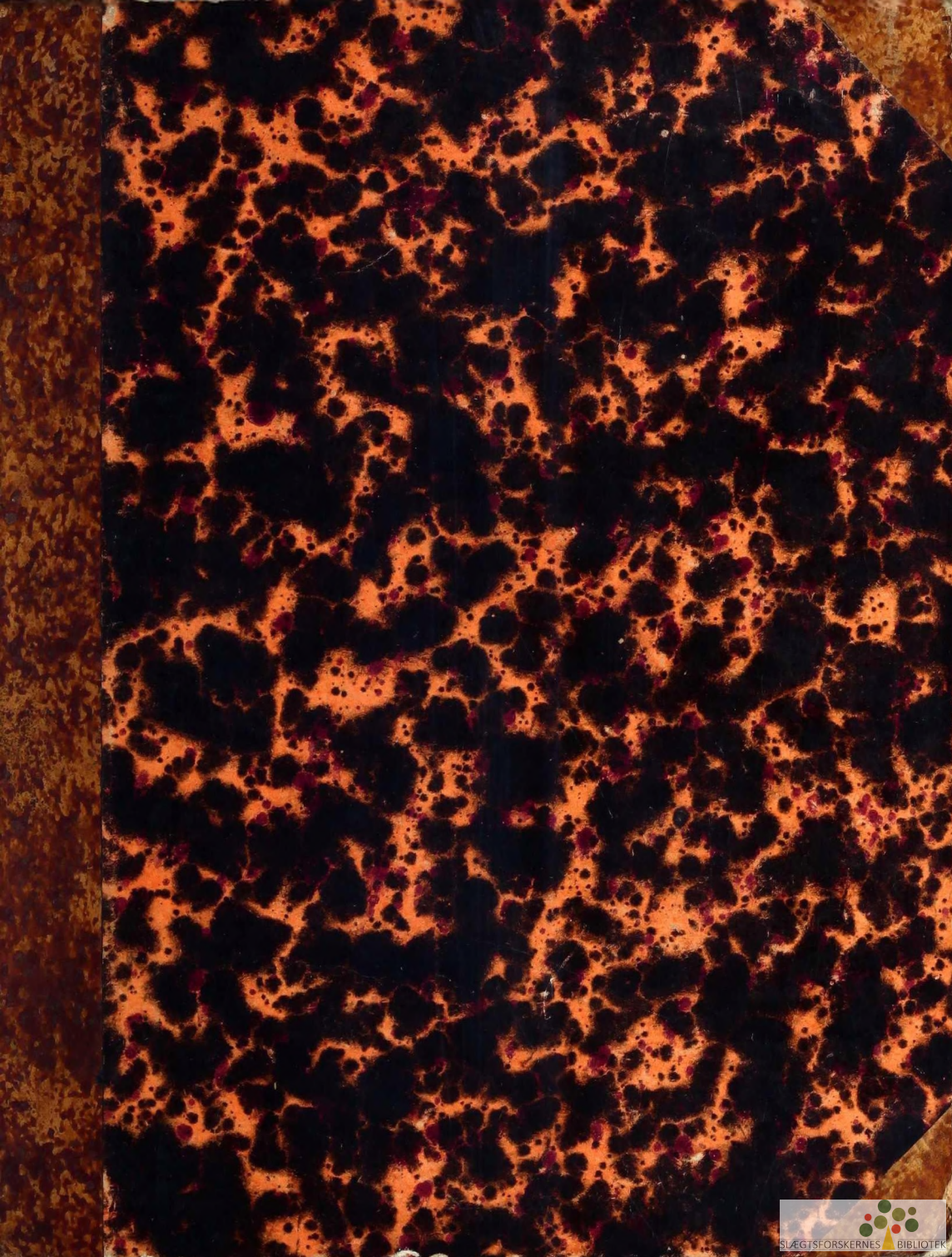
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Bidrag til Solbæks Historie.

af

F. N. Friis.

Feuilleton til „Solbæk Amts-Avis.“

Solbæk.
Chr. Bechs Enkes Bogtrykkeri.
1875.

Sjøbfladen Holbæk ligger i Holbæk Amt, Meerløse Herred, 8 Mil fra Kjøbenhavn, 4 M. fra Roskilde, $4\frac{1}{2}$ M. fra Ringsted og Sorø, $6\frac{1}{2}$ M. fra Slagelse, 6 M. fra Kallundborg og $6\frac{1}{2}$ M. fra Nykjøbing i Ods Herred, naar man regner ad Landeveien, medens den lige Afstand til denne By kun er omtrent 3 M. Til Roskilde og Kallundborg føre saavel Hovedlandeveien som en i Aaret 1874 anlagt Jernbane. Holbæk ligger paa Sydsiden af Holbækfjord paa et Bakkestrog, der afdaler ikke blot ned mod Fjorden, men ogsaa mod Ost og Vest, og som egentlig er en Arm af det Strog af middelhøie Batter, der strækker sig langs med Byens Sydside. I Nærheden af Fjorden findes adskillige bratte Skrænter.

Byens Kjøbstadgjorder, der for den største Deel ligge øst og sydøst for den, omgives af Grandløse, Agerup og Meerløse Sogne og udgjøre 1408 Tdr. Land med 154 Tdr. 6 Skpr. Hartk. Paa disse Gjorder ligge et Par betydelige Udsøgaarde, hvorom nedenfor. Til Holbæk

Sogn hørte tidligere Holbæk Ladegaard og endeel af det hertil liggende Bøndergods, samt Slotsmøllen, der ligger vest for Byen, ved den gamle Slotsplads. Alt dette, der udgjorde omtrent 100 Tdr. Hartk., er nu henlagt til Meerløse Sogn, ifølge Reskript af 26de Oktober 1824 og flere nyere Bestemmelser. Med Holbæk er Meerløse Sogn (Tveie Meerløse) forbundet som Annex.

Overfladen er i denne Egn bølgeførmig med høie Bakker, men afdaler for det meste ned mod Fjorden, hvor der findes høie Strænder. De mærkeligste Høidepunkter i Nærheden af Byen ere Maglebjergene østlig, Bippebanken strax syd for Byen og Signalbanterne paa Ladegaardens Marker og Nyvangsjorden og ved Ekket mod Allerup vest for Byen. Disse og flere Bakker frembyde smukke og vide Udsigter til de omliggende Egne. Paa Kirkesognets Forder og Ladegaardens Marker indtil Allerup findes en Række af omtrent 40 Gravhøie fra Oldtiden.

Paa Byens Grund findes saagodtsom ingen Skov og med Undtagelse af Lunden, en ubetydelig Lyfthov ved Kallundborgveien, er den nærmeste Skov Dragerup Skov omtrent $\frac{1}{3}$ Mil øst for Byen, hvor der findes forstjellige Anlæg, som skyldes et Selskab i Holbæk. Omtrent 1832 bleve Spadseregangene paabegyndte ved begge Byens Porte Smedelundsporten og Strandporten. De strakte sig fra Smedelundsporten til Bomhuset ved Rjøbenhavnsveien og fra Strandporten til Lunden, og dannede smukke Alleer langsmed Veien. Disse Anlæg skyldtes især Kønig. Wegeners Omjorg, men kun faa andre viste Interesse for dem, og som Følge heraf bleve de snart opgivne.

Omtrent 15 Mar senere paabegyndtes atter en Spadseregang rundt omkring Byen.

Strandbredden er lav og sraaner jævnt ud imod Midten af Fjorden, hvor Dybden er 3 til 4 Favne. Østlig for Havnen udflyder sig en flad Grund, der i Form af en Trekant naar temmelig langt ud i Fjorden. Ved Lavvande og østlige og sydlige Vinde er den ofte tør, ligesom den øvrige Strandbred. Ved den vestlige Side af Skibsbroen opdrives ved Høivande (ved nordvestlig Vind) en Mængde Bændeltang med mere, der her sætter til og forøger Landet. For Sydvinde er Byen nogenlunde dækket ved de høie Banker, der omgive den, men for nordlige og østlige Vinde er den aldeles aaben. Fjorden tilfrøser let ved østlige og nordlige Vinde, men den bliver hurtigt aaben, naar vestlige og nordvestlige Vinde indtræffe, da disse drive endel Vand ind fra Kattegattet og Isefjorden og saaledes løsne Isen paa Landkanterne saa at den dels stødes istykker og dels drives bort. Den nordlige Bred af Fjorden er lav og meget stenet og herfra har man hentet endel Sten til Havnedøsfæringen i Holbæk.

Mellem den lille Holm Ronnen og den nordlige Bred af Fjorden er kun Flodstrand. Vestlig i Fjorden har Ludseaaen sit Udløb med en bred, lavvandet og stenet Munding.

Byen havde allerede en Skibsbro 1328, da den omtales ved en sørgelig Begivenhed. Den 24de April 1328 drufnede nemlig 30 Mennesker rimellem Holbæk Skibsbro og den ligeoverfor liggende Bya Martesløv (S. H. Larsen, Tudsø Herred S. 99, efter Script. R. D. 1, 191.) Skibsbroen blev saavidt vides først i fof ge Aarbundrede, da Handelen havde sig noget, strakt saa længt ud i Fjorden at Skibe, der stak 7—8 Fod dybt, kunde lægge til den. I Aaret 1831 blev den forlænget fra det ældre Brohoved ud til Dybet, og i Aarene 1844—47 er en ny luftet Havn bleven indrettet, hvori Skibe, der stikke 9 Fod dybt og derefter, kunne lægge til.

I det Hele kan ethvert Skib, der kan gaa ind ad Sjælfjordens Munding, ogsaa lægge til Holbæk Skibsbro. En ny i Aaret 1845 anlagt Dæmning var temmelig smal og mindre solidt bygget.

Sjænnem Byen gaaer en meget bred Hovedgade fra Ost til Vest. Den større vestlige Del af denne kaldes Nylsgade eller Adelgaden, den mindre, østlige kaldes Labæk, ikke Labæksgaden. Paa den første, hvor Bakeryggen er høiest, er Torvet. Fra det Sted, hvor Adelgade (ogsaa kaldet den store Gade) og Labæk støde sammen, udgaaer mod Syd Emedelundsgaden ved Rostildeveien. Den sydligste Del af denne Gade ligger i Mørlose Sogn og adskilles fra Njølstedens Grund ved en lille Kende

Foruden Hovedgaderne findes her endnu henved en Snæs mindre Gader og Stræder. I den nordlige Del af Byen findes Havnegade eller Børsstræde, Gasveien, Blindestræde med det dertil stødende Helledeksbanke, Studiestræde, Blegstræde, Bimmelfkastet, Søstræde, Brolæggerstræde, Roligheden, Sladderstræde (Østerstræde) og i den sydlige Del, foruden den alt nævnte Smedelundsgade, store og lille Kirkestræde, Bagstræde, Nysostræde eller Apothekerstræde, Nygade og Bølsfrogen. — Nygade blev anlagt 1846, samme Aar som Dampbrænderiet, hvortil den fører. Store Kirkestræde, der støder til Smedelundsgade, hed endnu 1794 Fattigbostræde, da her laae et Fattighus som senere blev solgt, medens et andet Hus i Bimmelfkastet købtes. I den vestlige Udkant af Byen laae forhen det for længe siden brudte Holbæk Slot.

Førend den nye Landevei blev anlagt og sat i Forbindelse med Hovedgaderne, var Brolægningen her i en meget maadelig Forfatning, at man ikke uden Fare kunde passere dem til Vogns. Rendesstenen var midt i Gaden og store løse Sten vare henflægte overalt. Naar man kom fjørende til Byen blev man i Porten advaret om at staae af Vognen og passere til Fods.

Samtidig med Landeveiens Anlæg bleve Abelgades og Smedelundsgades Brolægning omlagt, dog kun med almindelige afrundede Marksten og 1844 blev Steenbroen omlagt af tilhugne Sten. Kjørebanelen var dog endnu

temmelig smal med en dyb Rendeften ved hver Side og Fortougene meget ujævne og paa nogle Steder meget brede og paa andre meget smalle, da Husene laa høist uregelmæssigt, snart langt tilbage snart med stærkt fremspringende Hjørner. Endnu 1847 var Gadernes Belysning høist mangelfuld; Hovedgaderne havde 25 Lygter, store Kirkestræde 2 og de øvrige Gader og Stræder flet ingen.

I Aarene 1832, 39 og 40 fik Byen Statitporte, hver med 2 Fløie og en Laage for Fodgængere. Herved fik Indgangene et noget pynteligere Udseende end forhen, da der ved alle Portene fandtes Ripper, som ikke kunde hæves tilstrækkelig høit og vare farlige at passere, især med høie Læs. Det er en særegen og i flere Hensender mindre heldig Omstændighed, at baade den vestlige og den sydlige Port ligge udenfor Kjøbstadens Jurisdiktion, medens de for den ovenfor omtalte Forandring af Sognets Grændse laa indenfor.

De vigtigste offentlige Bygninger ere Kirken, Borgerstolen, Friistolen, Raadhuset, opført 1843, ligeoversfor Kirken, omtrent paa det Sted, hvor den gamle Præstegaard ifølge Nensens Kort har ligget, Fattiggaarden med Tilbehør, Sygehuset og Gasværket, anlagt 1865.

Den nuværende Kirke er en ny Bygning hvortil Grundstenen blev lagt den 14de Oktober 1869 og som fuldførtes 1871, efter Tegning af Bygningsinspektør C. Hansen.

Den har en Korskirke i Rundbuestil med fladt Loft og et Taarn, der tilligemed Spiret har en Høide af $71\frac{1}{2}$ Alen. Altærtavlen er malet af Prof. Carl Bloch og forestiller Christus, der velsigner Barnet. Flere ældre Ligstene fra den i 1869 nedbrudte gamle Kirke ere anbragte dels i den nye Kirke og dels i Ligkapellet paa Kirkegaarden.

Dette Kapel er en Levning af det forhenværende Kloster, som nedenfor skal omtales.

Rjøbstaden Holbæk er maaste opstaaet af to smaa Byer, der havde dannet sig ved de to Bakke Holbæk og Labæk, den første vest og den anden øst for det Ballestrøg, hvorpaa det nuværende Holbæk ligger. Af disse Byer synes Labæk oprindelig at have været den betydeligste, men efterhaanden blev den en Deel af Holbæk og kun den østlige Del af Byens Hovedgade kaldes endnu Labæk. Ved den vestlige Del af Holbæk dannedes efterhaanden en større Gaard og senere et befæstet Slot. (Dette Slot og dets Lehnsmænd ville vi senere omtale særskilt, men forøvrigt staaer dets Historie i meget noie Forbindelse med Byens.)

Holbæk i Sjælland nævnes saavidt vides første Gang ved Aar 1199, nemlig i et Gavebrev af Biskop Absalon (i Sorø Klosters Gavebog), hvorved han skænker Sorø Kloster Gaarden (curiam) Holbæk med de dertil hørende 4 Smaabyer Metheløse, Grubethorp, Thøstethorp og Ulsthorp. (De tre førstnævnte Byer ere Merløse, Krøyerup i S. Jernløse Sogn og Tostrup i Meerløse Sogn; den fjerde, der laa i Agerup eller Tollose Sogn, er for længe siden nedlagt, men nævnes dog endnu 1370. Men Holbæk forblev neppe ret længe i Sorø Klosters Besiddelse. Allerede 1231 eiede nemlig Abbeden i Ringsted et saa stort Stykke Land her, at Baldemar Seier købte det af ham for 5 Mark Guld. Men en Grund (fundam) af saa stor Værdi kan Ringsted Kloster eller dets Abbed neppe have eiet her saalænge Sorø Kloster eiede Holbæk der paa alle Sider omgives af Slottets og Ladegaardens Grund, og det er derfor sandsynligt, at Sorø Kloster allerede før denne Tid har overdraget Holbæk til Ringsted Kloster, som igjen overdrog sin Eiendom til Kong Baldemar den Anden, der ogsaa først skal have anlagt Holbæk Slot.

I Processen mellem Kong Christoffer den Første og Erkebiskop Jakob Erlandsen 1257 klager sidstnævnte over, at Borgerne i Holbæk ihjelstog Ager Præst og slæbte ham igjennem Byen til Raadhuset, hvor de demte ham til at begraves i hedensk Jord, men uden at Grunden til Drabet nærmere oplyses.

I det trettende Aarhundrede fik Holbæk et Sortebrødkloster, der tillige med Byen afbrændte den 19de

November 1287. I ^a Maret 1292 blev Byen og vistnok tillige Klofret udplyndret af Marff Stigs Mandskab.

1286 skal Erik Menved have givet Holbæk en Stadsret, som blev fornyet og udvidet 1549. 1399 og 1400 var Erik af Pommern i Holbæk, hvor han holdt Rette-thing og besaa al Byens Leilighed. 1412 gav Kirstine Dluskdatter i Holbæk Bisp Peder Ejsøde paa en Gaard der i Byen (maasse den Gaard, der senere kaldes Bispegaarden).

Kong Christoffer af Baiern stadfæstede Holbæk Kjøbstads Privilegier den 15de Oktober 1443. Pergamentsbrevet herom findes i Geheimarkivet, og efter en gammel Afskrift er det trykt i Døds Arkiv X. 259—61. Blandt Andet faae Indbyggerne i Holbæk herved Toldfrihed overalt i Danmark, undtagen paa Skanør Marked, Falsterbo og andre Sildedeier om Høsten. De faae ligeledes fri Græsgang til deres Kvæg paa „Løvjøræ“ (Laves eller Lauges Dra eller Kviststrækning, Stranden ved Bramsnæs fjorden.) Den 1ste September 1454 fik Borgerne Kong Christian den 1stes Brev om at maatte indgrave og indhegne Kronens Mark Løvjøræ. Samme Aar stadfæstede Kongen Byens Privilegier, der ligeledes stadfæstedes af Kong Hans 1502 og udvidedes af samme Konge 1506. Den 27de Mai 1513 fik Indbyggerne i Holbæk Kongens Brev om, at paa Grund af den store Skade, de havde lidt ved Ildbrand, skulde de i 5 Aar, fra Brevets Datum at regne, være fritagne for Trediedelen af deres Byfkat. 1517 fik de Kvittering for 120 Mark, som de havde betalt for Udbudsfolk, der skulde

have været udgjorte til Sverrig. 1520 fik Sorgen Nielsen, Skriver paa Kallundborg, Kvittering for Stat af Kallundborg og Holbæk Lene. 1534, 24de Juni, bleve Holbæks Privilegier stadfæstede af Grev Christoffer. 1549, 29de August, fik Hr. Niels Matthausen, Sognepræst i Holbæk og Meerløse Sogne, Brev ad gratiam paa Kongens Part af Tienden i Merløse Sogne ved Holbæk. I Sjællands Stifts Klemmebrev af 9de Mai 1855 bestemmes bl. A.: at Tudsø Kirke i Tudsø Herred skal være Annex til Holbæk Sogneskirke, at Merløse Kirke skal ødelægges og Sognekollet søge til Holbæk Kirke, og den Præsterente, deraf gaaer, at komme til Kapellanens Underholdning i Holbæk, dog at Kapitlet i Roskilde Domkirke nyder den Rente af Holbæk Nyeløse Sogne, efter gammel Sædvane; at Skolemesteren i Holbæk skal nyde al Tegnerenten af Tudsø Sogne og holde Degn dertil. 1553, 28de Juli, fik Cornelius Pønttersen, Borgere i Holbæk, Kongens Brev om, at han indtil videre maatte beholde Kronens Jord i Holbæk, kaldet Biskopshaven, som han paa den Tid selv havde i Værge, dog mod deraf at yde kongelig og Byes Tinge. 1557, 26de Febr., fik Boramestre og Raad i Holbæk Kongens aabne Brev med Forbud mod Landtjeb. 1560, den 24de Juli, udgik Kong Frederik den 2dens Befaling til Borgere, Præster, Bønder og andre, som havde Gaarde i Holbæk om at aaffaffe saavel de Straatage, som de mange Tornegjerder, der endnu fandtes i Byen, da begge Dele vare til stor Skade, naar Ildbrand paatom, og da Christian den Tredies Befaling om, at Husene skulde

tækkes med Tegltaa, ikke overalt var bleven efterkommet. Kongen befaler derfor Beboerne inden St. Mikkelsdag at lade afbryde alle Straatage af de Huse, som de have Stedder i, og at lade oplægge Tegltage, endvidere at lade optage alle Torngjerder og igjen opsætte Aeerajærde, Planter eller andet Hegn inden 6 Uær, da ellers Borgmester og Raad skulde være pligtige at lade dem nedtage eller staa til Ansvar om nogen Skade skete. De, som ikke selv bebøede deres Gaarde, skulde udleie dem til saadanne, som kunde svare den fulde Afgift deraf til Kongen og Byen; dog undtoges de Adelige, der eiede og besad Gaarde i Byen, de skulde ikke besværes med borgerlig Tynge, men kun være pligtige at tække deres Huse med Tegl og holde deres Gjerder ved Magt som foreskrevet. 1562, 10de Marts stadfæstedes atter Byens Privilegier. 1574, 3die August blev Kongens Part af Hørby Sogns Korntiende overladt Kapellanen til Holbæk Kirke. 1575, 21de Juli befalede Kongen, at Merløse Herredsting nu skulde flyttes ind i Byen. Som Grund hertil anføres, at Borgerne havde beklaget sig over, at de ikke havde noget Aeltorv eller nogen synderlig Handel med Bønderne. (At Byen ved samme Tid fik et Raadhuis, omtales i Klosters Historie.) 1578, 5te Marts fik Anders Hansen, Byfoged i Holbæk, Kongens Brev om at være Tolder sammesteds. 1579, 29de Juli befalede Kongen, at Holbæks Old, Lovsøræ, skulde ligge til Fædrift og Græsgang for Holbæk Slot og By og de andre omliggende Byer, saa at Holbæk Mænd aldrig maatte indhegne noget deraf mere end det, de havde

indeluffet i Lehnsmanden Marquard Tidemands Tid. 1582, 20de Juli befalede Kongen, at Kapellanen Hr. Niels Rindsen i Holbæk og Efterkommere maa nyde Kro-
 nens Part af Tienden i Hallenslev Sogn i Løve Her-
 red. 1598, 7de Juli stadfæstedes atter Byens Privile-
 gier. 1609, 21de Juni fik Borgerne i Holbæk Bevil-
 ling til at holde Torvedag i Byen hver Onsdag. Den
 følgende Dag fik de Bevilling at deres Marked, som hid-
 til var holdt i August, der var en for Bønderne ubelei-
 lig Tid, for Fremtiden maatte holdes St. Galli Dag
 (den 16de Oktbr.) 1637 var der Pest i Byen og dens
 første Offer var en Pige, der døde den 19de Juni. Den
 1ste Oktbr. 1638 befalede Kongen, at Ualspil og andre
 letfærdige Bøger og Biser ikke maatte falbydes i Kirkerne,
 og et Breve herom blev ogsaa sendt til Holbæk, ligesom
 rimeligvis til de øvrige Kjøbstæder i Landet. 1645,
 29de August bleve to Ryttere arkbebuferede paa Kirke-
 garden og begravede samme Dag. 1648, 30te Novbr.
 stadfæstede Kong Frederik den 3die Byens Privilegier.
 1650, 2den Januar tillod han, at Holbæk maatte have
 Høste- og Kvægmarked hver Onsdag i Faste. 1657 var
 atter Pest i Byen. 1658 begravedes en svensk Kornet,
 der var ihjelsstukken af en svensk Kvartermester. Han
 fulgtes til Graven af Stolen, med Hærpater og Trom-
 peter, og der blev prædiktet over ham af en svensk Præst,
 hvortil Sognepræsten, Magister Kai bemærkede sed
 minus erudite. Privilegierne stadfæstedes atter 1672, 1714,
 1737 og 1746.

Ligesom de fleste andre Kjøbstæder har vistnok ogsaa Holbæk i Middelalderen haft flere Gilder eller Lavsamfund. Men alt hvad herom vides er at det danske Selskab i sin Tid St. eiede Hanses Gildefeigl af Holbæk afstrykt i hvidt Bog

---

Den første offentlige Taxering af Byningerne i Holbæk fandt Sted den 16de April 1682, da de tilsammen vurderedes til 10,339 Rd. Kirken nævnes dog ikke her, men den ved samme beliggende Skolebygning vurderedes til 100 Rd. og det derved liggende Raadhus til 40 Rd. Kapellanens Embedsbolig, der laa ligeoverfor Skolen og paa hvis Grund den nye Raadstue er bygget, vurderedes til 60 Rd., Præstegaarden ved Siden heraf til 100 Rd. og det daværende grundmurede Hospital i Kirkestræde til 4 Rd.

Samtlige Byningers Assurancejum var i Mæret 1763: 136,490 Rd., 1770: 143,470, 1827: 387,260 Rd., hvoriblandt Kirken var forsikret for 12000 Rd., Skolen for 2100 Rd., Raadstuen med Tilbehør for 2140 og Bøttighusene for 1490 Rd. 1834 var Summen 439,840 Rd., 1846: 778,060 Rd., 1870: 1,420,180 Rd.

I Aarene fra 1719 til 1788 blev som det sunes ikke en eneste ny Bygning opført, men derefter opførtes en Gaard paa Smedelundsgaaden, nu Leitnant Frandsens, tidligere Kjøbmand Kroghs Gaard, til et Theater, hvor et Selskab i nogle Aar gav Forestillinger.

Omegnens Herremænd, og især Bartholin Gichel til Aastrup, vare nok især Dphavsmænd hertil, men efter nogle Aars Forløb fik Skuespilhuset en mere praktisk Anvendelse, da det blev solgt og omdannet til et Kornhus. Til mange af Byens Gaarde og Huse høre større eller mindre Have, men af disse er ingen af synderlig Betydning, siden den saakaldte Amtstuegaard 1846 blev udparcelleret og dens anseelige og smukke Have, der udgjorde 45,026 Kvadrat Alen, blev udstykket og tildels afgav Plads til Dampbrænderiet.

Indbyggerantallet angives efter den ældste Tælling som kjendes 1755 til 1000 Mennesker, vistnok med et rundt Tal. 1769 var det 1211, 1787: 1159, 1801: 1332, 1845: 2330, 1870: 2931.

Tællingerne indtil 1824 indbefatte Holbæk Slots Ladegaard, Slotsmøllen og Husene udenfor Strandporten og Smedelundsporten, som ved Resol. af 26de Oktober 1824, 27de Oktbr. 1832 og fl. henlagdes til Meerløse Sogn.

I det 17de og 18de Aarhundrede har Byen havt Garnison, fordetmeste af 1 eller 2 Eskadroner Rytttere, og ogsaa uundertiden af Infanteri, men kun i kort Tid. (Svenske Fanger have ogsaa været indkvarterede her, ligesom ogsaa Byen og Slottet har været besat af Svenske.

Levninger af svenske Kanonbaade ere ved Opudring og Gravning fundne i Havnen.

Der har ofte været alvorlige Sammenstød mellem de tydske Officerer og Borgerstabet, og mange sorgelige Optrin forefaldt ved saadanne Leiligheder, dog ogsaa adskillige latterlige. Til de sidste hører en Tildragelse med en Oberstlieutenant Wolffsgeil, der udartede til en regelmæssig Bataille, og hvorom en tydsk Fortælling endnu skal eksistere, tilligemed Borgmesterens Forsvar for Borgerstabet.

Allerede førend Klosteret blev stiftet og medens dette stod ved Magt havde Byen sin egen Sogneskirke, der laa paa den nuværende Adelgades Sydside, paa det Sted, hvor den for nogle Aar siden nedrevne gamle Amtstuegaard stod og den vestre Gavl*) af denne Gaard var en Levning af den gamle Kirke.

---

*) Denne Gavl eksisterer endnu og udgjør den vestre Gavl i Kjøbm. Koefoeds Sted paa Hj. Nygade og Ahlgade.

Den hed St. Nicolai Kirke og Segnet St. Nikolai eller som man forhen skrev det St. Nicolaves Sogn. I Reformationstiden 1536 og i de dermed følgende Uroligheder blev denne Kirke berøvet alt hvad den havde af Værdi og stod derefter øde og forladt, og forfaldt mere og mere indtil Kong Frederik den Anden ved et Gavebrev af 13de Decbr. 1573 skjæntede saavel Kirken som Pladsen, hvorpaa den stod, til den daværende Lensmand paa Holbæk Slot Christoffer von Festsberg kaldet Bag. Kongen tillod ham at lade Kirken nedbryde og anvende Materialet som han selv vilde samt at lade Kirkegaarden behyge.

Originalbrevet er smukt skrevet paa Pergament og vel bevaret, men mangler Seglet. Paa Bagsiden er tilføjet: Læst paa Holbæks Byting 7de Juni 1619. Den forhenværende Sogneprst Dr. J. H. Larsen, der havde erholdt dette Dokument som Gave af en Handlende i Byen, har besørget det trykt i Ditts Arkiv 10, 311 og skjæntede derefter Originalen til Raadhusarkivet. Hans Formands Fruentimmer havde solgt det og flere Præstefaldet tilhørende gamle Dokumenter til den omtalte Handlende, der ikke kunde bruge det til Indpantning fordi det var skrevet paa stift Pergament, hvorimod de øvrige Dokumenter vare blevne forbrugte inden Dr. Larsen fik Underretning derom.

Bed at grave Kjældere under Husene paa Abelga=

dens Nordside har man ofte fundet en stor Del Mennesken og hele Skeletter, og selv efter 1840 hele Læsk, der bleve nedlagte paa den anden Kirkegaard. Det maa saaledes antages, at Nikolai Kirkegaard har været stor og at Udelgaden forhen har ligget paa et andet Sted end nu, formodentlig sydligere.

Den gamle Sortebrodrerklosters Kirke var derefter fra Reformationstiden og indtil for faa Aar siden Byens Sogneskirke. Den var ifølge Petri Olai Annaler bygget af Christoffer den Anden 1323 og indviet af Biskoppen af Børglum. Vi skulle her i Korthed beskrive Kirken og de vigtigste af de Monumenter, som forefandttes her ved dens Ned rydelse 1869.

Klosterkirken laa lidt vestligere end den nuværende Kirke og udgjorde i sin Tid Klosters nordlige Fløi. Mod Vest havde den et senere tilføjet Taarn og mod Øst en Korafflutning, der dannede Halvdelen af en Ortelant. Høikirken havde oprindelig 5 store høie, spidsbuede Vinduer i Koret, og mod Nord og Syd en Række mindre,

spidsbuede Vinduer i den Del af Murene, der hævde sig op over Sidesibenes Halvtage.

Men disse mindre Vinduer over hvilke en ret finud GEFINS var anbragt bleve senere tilmurede, da man fandt for godt at bringe Høikirkens Tag i lige Flugt med Sidesibenes. De store spidsbuede Jernvinduer i Koret med deres rhomboidalste Ruder, bleve omtrent ved Aar 1804 borttagne og i deres Sted indfattes nogle lange, smalle Vinduer i Trærammer, med firkantede Ruder og Træsprosser.

Disse Vinduer, hvis Størrelse neppe var en Trediedel af de gamles, vare ikke engang til at luffe op. Et stort spidsbuet Vindue i Taarnet blev tilmuret 1724 paa Grund af Orgelets Anbringelse, og da man 1842 anbragte et Par Vinduer her, gjorde man disse rundbuede for dog steds at afvige fra den oprindelige Stil.

Hovedindgangen, der var anbragt i Taarnet og kaldtes Brudeporten, aabnedes kun ved Brudfolks Ind- og Udgang og andre høitidelige Leiligheder. Den ældre Port i Spidsbuestil var skjæftet hertil af Borgmester Anders Schait og Hustru, men den blev med Portal og Frontespice borttaget 1842 og i dens Sted anbragtes en ny Portal i græst Stil, hvormæget end Præsten Dr. Larsen havde ønsket at den var bleven holdt i Spidsbuestil som den gamle havde været. Over den gamle Port faaes et meget beffadiget Billede i Stukkatur, forestillende

de hellige tre Konger, der tilbade Kristusbarnet. Den sædvanlige Indgang var igjennem Vaabenhuset ved Kirkens Nordside. Ved Siden af en forhenværende Dør var i en Mursteen indgravet Aarstallet 1578 og paa en gammel Dør stode Navnene Anders Schult og Elisabeth Hansdatter med Aarstallet 1708. Tæt ved dette Vaabenhus saaes paa Taarnet et stort Kors, dannede af gjennembrudte og glasjerede Mursten.

Sakristiet laae ved den sydlige Side af Koret og havde Døre saavel ind til dette som ud til Kirkegaarden. I dette var anbragt en Tælle med Fortegnelse over Kirkens ældre Præster og Kapellaner, men den var flere Gange opmalet og ikke meget paalidelig eller fuldstændig.

Hellegaards Kapel var en mindre Udbygning ved Sydfiden. Det nederste Rum indeholdt nogle Ligkister og det øverste benyttedes til deri at hensejtte Lig, som ikke strax skulde begravnes.

Taarnet var bygget endel senere end Kirken, men mindre solidt end denne. Det havde takkede Gavl mod Nord og Syd, og midt paa Tøget et temmelig høit Spir, der var opført 1724 for et i dette Tiemed stiftet Legat. Spiret var just ikke nogen Prydelse for Taarnet men da det var mindre godt bygget og da en Klotte var anbragt i det, bidrog det ikke lidt til at svække den allerede i Forveien skrøbelige Taarnbygning, hvis Mure

havde flere betydelige Kæbner. Da Taarnets Tag blev omlagt medens Dr. Larsen var Segnepræst i Holbæk, udfædte han derfor ogsaa Spiret ombygget paa en smukkere og solidere Maade, da han frygtede for, at det ellers engang vilde blæse ned i Stormveir, men Kirkens savnede Midler hertil. Dens Taarnuhr var fra 1737 og de 4 Uhrsiver bleve fornyede 1842 samtidigt med at Spirets Fløi og Kugle bleve reparerede og fornyede.

Den største Klokke i Taarnet havde en god Klang og følgende Indskrift: Spes mea Christus est. Christen Rasmussen, Henne Branusscheig, Kirkeværge i Holbeke Kirke. Anno Domini 1611. Verbum Dei manet in æternum, Borchart Gelgieser gos mich. C. X. R. H. A. B. Den mindste Klokke var sikkert meget ældre og havde følgende Indskrift: Alpha et Omega, benedictus Deus et homo. Rex gloriæ, veni cum pace, amen.

I Klokkestolen var endnu Plads til en tredje Klokke, og en saadan havde ogsaa forhen været her, men den blev 1786 nedtaget og bortsolgt ved offentlig Auktion til en Knappmager, der omstøbte den til Knapper. Noget senere blev den gamle Thingklokke, hvormed forhen Borgerstabet sammentaltes, naar nye Forordninger skulde bekendtgjøres paa Thinget, ophængt i Taarnet, dog ikke i den ledige Plads i Klokkestolen, men i det nordvestlige

Lychul. Den brugtes til at klemte med, naar der var Ildbrand og til at ringe over Sig med.

Men den var anbragt paa et farligt Sted og den havde en affhyelig gennemtrængende Lyd, hvorfor ogsaa Dr. Larsen ønskede at den maatte blive bortfolgt eller paalagt evig Tausshed.

Kirkens Indre var ved Piller deelt i et Midtskib og to Sideskibe, af hvilken i alt Fald det sydlige forhen havde tjent til Munkeceller. Lamperingene fandtes endnu i dettes Hvælvinger, ligesom i den nederste Etage af Skolehuset indtil 1842. Kirkens indvendige Længde, Taarnrummet medregnet, var $51\frac{3}{4}$ Alen, Brøden med Sidegangene $28\frac{1}{4}$ Al. og uden disse $12\frac{3}{4}$ Al., dens Høide fra Gulvet til Hvælvingebuernes Skjæringspunkt $17\frac{3}{4}$ Al. Kirkens Høide til Tagryggen var 50,₈ Fod, Taarnets Høide til Tagryggen 98,₆ Fod og Høiden af dette og Spiret tilsammen 155,₉ Fod.

I Katholicismens Tid har Kirken indvendigt været bemalet med Helgenbilleder og adelige Baaben, men disse vare senere dels affkrabede og dels overfalkede paa nogle faat Nester nær, som Dr. Larsen foresandt ved forfigtigt at bortfjerne den gamle Hvidtekalk. Paa ved Alteret fandt han de forlængst uddøde Adelsfamilier Drejeldts og Galts Baabenmærker og derved en Helgeninde, som han antog for den hellige Catarina.

Bagved Alteret fandtes en mærkelig Hvælving, der forbandt Alterbordet med Kirkens Mur, og hvort et Par Mennesker kunde finde Plads. Den var lige for det midterste Felt af Altertavlen, hvilket Felt i Katholicismens Tid var saalebes indrettet, at det kunde udtages og ombyttes med et andet, og Larsen formodede derfor at Hvælvingen var indrettet for slige Forandringer's Skyld. (Maaste har den dog blot været et Hjemmested.) Altertavlen havde udstaarne Figurer, men hvorledes den ellers saae ud eller hvor den er bleven af vides ikke. Ved Kirkens Nedbrydning blev den solgt for 100 Rd.

En Plade af Serpentin, der har været Laag over Relikvigjemet i Alterbordet, findes i det oldnordiske Museum, hvortil den blev indsendt af Provst Smith i Aaret 1808. I Museet findes endvidere et lille Relikvifrin af Træ med Metalbeslag, der er fundet under Kirkens Alter.

Foran Koret stod indtil 1842 et høit, tildels forgyldt Træværk med 2 Fløjdøre. Paa detses Gefims stod

med store forgyldte Bogstaver: Til dette helligē Guds Huses ņre og Prydelse haver ærlig og velagte Mand Niels Nielsen, Raadmand og Kirkevæрге i Holbæk, med sin hjære Hustru Elsebe Hermandsdatter ladet dette Chor opsette, andre Gudsfrygtige til en kristelig Admindelje, Anno 1661. Det blev senere borttaget og erstattet med en meget lavere og smukkere Vallustrade uden Døre.

Daabspladsen var indrettet i den nordre Sidegangs østre Hjørne og afluftet fra Kirken ved et høit Tralværk lidesom det, der forhen stod i Koret. Det var bygget ovenover en Begravelse.

Paa den vestre Side over Gesimsen stod: Herunder haver den ærlige, agtbare og velfornemme Mand Anders Schultt, Borgmester herudi Holbæk, barnfødt udi Aarhus 1629, med sin hjære Hustru den ærlige, dyderige og gudsfrygtige Matrone Elsebeth Dreiers, barnfødt udi Kjøbenhavn Anno 1645, deres Begravelsessted, og haver der til Guds ņre og hans Huses Beprydelse ladet opsette og bekoste dette Funt Anno 1672. Paa Gesimsen stod: Lader de smaa Børn osv.

Paa den Side, som vendte ind imod Kirken, var over Døren anbragt et meget godt Maleri paa en Kobberplade, føreslillende i Brystbilleder Anders Schultt, hans Kone og 4 Børn, hvoraf det yngste med en Rosenkrands om Hovedet.

Indenfor paa venstre Side var 1787 anbragt et Bæks om, at „denne Daabes Bynt“ fyldtes Anne Wal-
leau og Kjøbmand Christen Lind.

Nedenunder var Familiens Begravelse, der i Dr.
Larsens Tid blev tilfyldt med Jord, da den forhen var
fuld af Vand.

Døbefonden var af Træ; Fadet var af Messing med
den sædvanlige Indskrift med Muntebogstaver: Mater
Jesu, virgo, casta, ave, 5 Gange gjentaget. Over
Fonten var et Dække, som hængte i en Kjede under
Hvælvingen.

Prædikestolen, ved Kirkens Nordside, havde 5 Felter
med Billeder, forestillende Christi Fødsel, Korsfæstelsen,
Gravlæggelsen, Opstandelsen og Himelfarten. Paa
Hjørnerne vare Billeder af Kristus og de 4 Evange-
lister, og paa dens Bagside Oluf Brokkenhuses og hans Hu-
stus Karen Ulfeldts Navne og Skjoldmærker. (Oluf
Brokkenhus havde nogle Aar været Lensmand her).

Orgelet var stort og vel indrettet. Det var grun-
det paa det gamle Orgel, omtrent fra 1557, der 1723
blev flyttet hen ved den vestre Gavl og udvidet ved
Hjælp af Peder Pedersens Gave til Kirken i hans Tes-
tament af s. A. Paa en af Piberne stod: Monsieur
Børge Aasterjen, Gud til Ære, haver han sin Morbro-
ders Gave med denne Stemme forbedret, Anno 1723.

Under Høikirkens Hvælvinger vare fire Messing-
Lyskroner ophængte. Den første og ældste var efter Ind-
skriften derpaa givet af Christen Tommesen og Sofie M-
brechtsdatter 1661; den næste var givet af daværende Borg-
mester Anders Grubbe og hans Hustru Bissel Pop 1713;
den tredje af Anders Christensen Brink og Lene Niels-
datter 1716; den fjerde, der var den smukkeste og nyeste
havde følgende Indskrift:

Til taknemmelig Erindring af vindstibelige
gudfrygtige og hjærlige Forældre Hans Olsen San-
dve og Karen Jensdatter er denne Lyskrone bekøbtet
af deres fire efterladte Børn Anders, Jens, Marie,
Anna Sandve, Holbæk 25de Novbr. 1777.

To mindre Lyskroner, den ene i den nordlige Si-
degang og den anden i Grubbes Begravelse, vare givne
af A. L. Grubbe og Hustru S. Pop; 1725.

Under Hvælvingen i den nordlige Gang var endnu
ophængt et lille Urlogsskib med udspændte Seil. Det
var givet af Rådmand H. D. Sandve og Hustru Anna
Sandve Walleau den 7de Novbr. 1807 og havde denne
Indskrift:

Vist vender Bladet sig, og denne Rigets Flaade .
Skal dække Norges Kyst og over Sundet raade.

At dette Skib efter at være restaureret 1841 atter

blev ophængt, var meget imod Sognepræstens Dr. Larfens Duffe. Han mente nemlig at Ekibenes Blads var i Bandet og ikke Luften.

Ved Alteret stod indtil 1842 den forhenværende Latinskoles Kirkeblok, og derover følgeude Indskrift paa en sort Tavle med røde Kanter:

Væg i denne Fredags Blok,
Dobbelt maa igjen forventes,
Ihi en samlet Hjælp her hentes
For latinske Skoleblok.

1709, 1. Januarii.

Den sydlige Sidegang var efter 1650 ved et Brædegulv bleven delt i to Etager, hvoraf den øverste afgav Blads til Pulpiturer, lukkede Stole og Orgelet. Men dette blev flyttet 1724, og kun den ydre Beklædning blev tilbage og indrettedes til en luftet Stol. Paa denne faaes en latinsk Indskrift, som mindede om at Orgelet havde staaet her, med Martsallet 1657 og fire Adelsvaabener og Navnene Tyge Kruse og Karen Shested, Jørgen Sefeldt og Barbara Friis.

Indskriften var altsaa opsat af Jørgen Sefeldt til Bisborg i Viborg Stift (der omtrent var samtidig med den bekendte Landsdommer og Bogsamler Jørgen Sefeldt.)

Han var først gift med Barbara Fris, der døde 1638 og derefter med den bekendte Karen Sehested, hvis første Mand Inge Kruse var død 1629. Sorgen Seefeldt var 1653—57 Lensmand paa Holbæk Slot.

Af de Mindesmærker, som engang havde været her, vare vistnok flere i Tidens Løb bleve ødelagte og borttagne, men adskillige vare endnu tilbage, skjøndt ikke alle paa deres oprindelige Pladser.

En Mindesten over Lensmanden Christoffer Pæg var anbragt ved Koret's Nordside i et af de tilmurede Vinduers Plads. Denne Sten, der nu findes i Kapellet paa Kirkegården, er af en rødlig Stenart og har følgende Indskrift:

Her ligger begravet velbyrdig Mand Christoffer v. Tøstenberg kaldet Bachs til Tørupgaard*), fød til Kreibe i Schlesien Aar 1511, var kgl. Majestæts Befalingsmand paa Holbæk Slot 47 Aar, levede 97 Aar, døde 1608 den 9de Junii, og hans kjære Hustru, ærlig velbyrdig Fru Sofie Galt til Rindholm**), som var salig Peder Ebbesons til Threstrup, Danmarks Riges Raads Datter, levede 63 Aar, døde

---

*) Tørupgaard, der laae i Grandløse Sogn, er senere lagt ind under Gritsholm.

**) Rindholm laae i Rundby Sogn og blev nedlagt 1740.

1603 den 30te Mai. Teres Egteskab, som var i
 ! 31 Aar, velsignede Gud med 4 velbyrdige Sønner
 og 2 Døttre, af hvilke herhos er begravet ærlig,
 velbyrdig Frederik Bachs, døde i sin Barndom Aar
 1575, ærlig velbyrdig Peter Bachs til Gersnes,
 levede 29 Aar, døde 1608 den 26de Mai, ærlig
 velbyrdig Jomfru Elizabeth Bachs til Siersholm***),
 levede 39 Aar, døde Aar 1612 den 29de Oktober.
 Gud give os med dennem en glædelig Opstandelse.
 Amen.

Paa Stenen er udhugget Billeder af Christoffer
 Bag med Hustru og 3 Børn, hvoraf det mindste i Svøb
 og som Lig; men Arbeidet er ikke af det bedste. Længs
 med Randen ere Ahnvaabener udhuggede. Stenen har
 engang været omgivet af en simpel Sandstens Kamme
 med Englefigurer af Alabast, der dog for længe siden ere
 ødelagte.

De her nævnte Afdøde laae forøvrigt ikke i Koret,
 men i en Begravelse i den søndre Sidegang ved Taar-
 net. Kisterne vare af Egetræ, betrukne med Læder og
 beslagne med drevne Messingplader med Indskrifter. Her
 laae ogsaa Jomfru Dorothea Bachs født paa Torup-
 gaard den 11te August 1681 og død den 2den Oktober
 f. A. Det øverste Rum i Gravkapellet blev senere brugt
 ***) i: Sigersholm, her laae i Nsminderup Sogn
 Meerløse Herred. Boldstedet er endnu tilbage i Skoven.

til en Kirkestol, og Riserue nedfattes i det nederste, der derefter blev tilmuret 1842. Ved Begravelsen var indmuret en Sten med denne Indskrift:

Her under hviler ærlig og velbyrdig Mand, salig Mogens Pachs til Torup, kongelig Majestæts Befalingsmand paa Holbæk Slot, som var velb. Christoffer Pachs og Frue Sofie Galt deres Søn, født paa Holbæk Slot Anno 1577 den 10 Julii, levede 65 Aar og 17 Uger, døde paa Holbæk Slot 1642 den 20de November. I lige Maade hviler her hos hans kjære Frue ærlig og velbyrdig Fru Beritte Mundt, som var velb. Claus Mundt og velbyrdige Kirstine Harboe deres Datter, født paa Serriglevgaard 1491 den 9de Januarii, levede udi i 61 Aar, døde paa Ringsted Kloster 1652 den 28de August, hvis Sjæle Gud haver, de levende Kroppe indfattet til Legemernes ærefulde Opstandelse, og haver den Frue selv efter sin salig Husbonds Dod dette Kapel kjøbt til deres Begravelsessted og desforuden foræret til Holbæks Kirke 500 Rigsdaler og til de fattige 200 S. S., med hvis Rente skal holdes vedlige, under Guds tilbørlige Straf. Anno 1654.

I Ferngitteret ind til Kirken stod med forgyldte Bogstaver: M. P. — B. M. — S. P. B. 1698, og i de nederste Hjørner 1646.

Ⓐ Kirke's Sydside var et Epitafium med en latinsk Indskrift, hvoraf kun følgende Brudstykker kunde læses:

*Joh. 19, 2526. D. O. M. S.
Viro integerr ... ac prudentiss.
Claudio Martinio Hieron ... Cimb..
bonis artibus ... 1604 ... uxoribus..
parentibus bene meritis piam gra-
titudinem testaturi liberi superstites
monumentum hoc F. F. Anno 1627.*

I Koret var mod Syd opstillet en Marmortavle til Minde om Kjøbmand A. A. Borch og hans Hustru. Den havde følgende Indskrift, der ogsaa omtaler de af Borch stiftede Legater paa ialt 52,000 Rb. og er forfattet af Kammerherre, Amtsforvalter Wegener i Holbæk:

Borger og Kjøbmand i Kjøbstaden Holbæk Anders Andersen Borch, død den 2den Februar 1837 og Inger Eleonora f. Kornerup, død den 20de Decbr. 1826 have ved deres den 2den Juli 1823 oprettede og den 29de Decbr. 1826 konfirmerede Testamente stiftet til Bedste for det Offentlige følgende Legater under nedenangførte Benævnelser:

1. Det Borchske Legat til Fattigvæsenet i Holbæk

20,000 Rd. Sedler, af hvis Rente, 800 Rd. Sedler, 15 af de ældste og Svage, af Syge og Sengeliggende og dernæst af allermest Trængende, Bærdige, som selv Intet kunne fortjene, skulle ugentlig nyde 1 Rd. hver, samt 20 Rd. i det Hele til Ildbrændsel for disse Fattige.

2. Det Borchske Legat for Husarme i Holbæk, 15000 Rd. Sedler, af hvis Rente, 600 Rd. Sedler, 6 sande husarme Familier, som lide Nød fordi de ved deres forhenværende Stillinger i Livet af Undseelse og Tilbageholdenhed ikke som andre Fattige kunne erholde Understøttelse, skulle erholde 25 Rd. kvartalsiter.

3 Det Borchske Legat til Holbæk Skole, 15,000 Rd. Sedler: a) Renten af de 10,000 Rd., nemlig 400 Rd., anvendes til fattige Skolebørns Undervisning, hvorved de kunne blive duelige til Tjenestehyende. Til Løn for en Lærerinde, samt til Ildbrændsel for hende og Lokalet, saavel som til Vedligeholdelse af det nødvendige Inventarium, samt til Opklædning af 2 a 3 fattige Dreng og 2 a 3 fattige Piger, som meest have udmærket sig ved Flid og Sædelighed. b) Renten af de 5000 Rd. anvendes til fattige Skolebørns Opklædning til deres Konfirmation.

4. Det Borchske Legat til Holbæk Kirke, 2000 Rd. Sedler. Renten heraf, 80 Rd. Sedler, skal opspares og tillægges Kapitalen indtil en Hovedreparation findes for-

nøden, hvortil de opsparede Renter, men ikke Kapitalen, maa anvendes.

Denne Steen med ovenanførte Indskrift er efter Bfverens Villie og til et stedsevarende Minde for Samtidige og Efterlevende om A. A. Borch og J. Cl. Borch født Kornerup, deres kjærlige Omfjorg og priselige Beldædighed for Trængende, foranstaltet opsat af Executores Testamenti i Boet i Holbæk i Aaret 1837.

Bed Altrets Nordside var i Muren indsat en Mindesteen over Kjøbmand Peder Pedersen, med følgende Indskrift:

Denne indmurede og udhugne Steen viser, at herunder hviler den ædle og høifornemme, nu salige hos Gud, forhen Regortiant og Handelsmand her i Holbæk, fød Aar 1676 den 1ste Martii udi Fyhvn, i Staarup Bræstegaard, boede udi Holbæk, en Kjøbmand 19 Aar 1 Maaned, døde i Holbæk den 1ste Julii 1723, testamenterede før sin Død: 1) til Kirken 4000 Rd., som skulle anvendes a) til et Spiir paa Holbæks Kirketaarn, b) til en Klokke udi samme Taarn, c) til et Orgelværk. Resten af samme Kapital skal sættes paa aarlig Rente, hvoraf Kirkens Spiir, Klokke, Orgel, saa og hans Begravelsessted (som saa længe Holbæks By og Kirke er til, perpetuerlig være og blive urørt, skal holdes vedlige). 2) til Holbæks latinste Skole 2000 P⁴ hvoraf de flit-

figste og fattigste Disciple nyde aarlig Renten. 3) Kirken 1000 Rd., hvoraf en velstuderet Person, som prædiker Aftensang udi Holbæks Kirke, skal nyde aarlig Renten. 4) 2000 Rd., hvoraf Holbæk Byes Sengeliggende og Fattigste nyde aarlig Renten, hvorimod de Fattige hver Søndag og Helligdag skulle bestre hans Gravsted med Blomster og Urter. 5) til Staarup Hospital udi Fyhn 1000 Rd., hvoraf samme Hospitals Lemmer skal nyde Renten aarlig.

Derunder var indhugget et Bæks, og noget derfra laae en tilhørende Ligsteen med denne Indskrift: Peder Pedersen, Holbæks Kirkes og Fattiges store Belgjører, 1723. Stenen var en forhen brugt Ligsteen, paa hvis Midte den ældre Indskrift var udsløttet, for at give Plads for denne; men efter ældre Folks Sigende laa den ikke paa sit rette Sted. Mindestenen findes nu i Ligkapellet paa Kirkegaarden.

Bed Siden af den allerede omtalte Mindesteen over Christoffer Bag var opstillet en stor Table med en vidtloftig Indskrift til Minde om Kancelliraad Jochum Schougaard, Vinhandler, Borgmester og Amtsforvalter i Holbæk, der døde 1739, og hans første Kone Margrethe Hedevig Schrøder. Billederne paa dette store Monument vare prydede med Vinsløv og Druer og Sindbilleder paa Klogskab, Styrke, Maadehold og Retfærdighed.

Nedenfor Koret's Balustrade paa Nordfiden var et meget stort Epitafium, hvorpaa en heel Familie ialt 14 Personer var afmalet, og derover Christi Nedtagelse af Korset. Det skal efter Kjenderes Dom have været et udmærket godt Maleri, og Farverne have holdt sig fortrinligt, men Navn eller Aarsstal fandtes ikke, da Indskriften, der havde staaet paa en mindre Tavle nedenunder, for længe siden var udslettet.

Bed Siden af Prædikestolen var en Marmorsteen over Fru Johanne With født Tokobsen, f. 4de Juli 1746, g. 1774 med Kammerraad, Amtsforvalter Jens With, Moder til 3 Sønner og 4 Døttre, død 1784.

Bed Prædikestolens vestre Side var et meget stort Epitafium over Borgmester Mogens Christensøn, født i Skander i Jylland 1569, død 1645, tilligemed hans første Kone, Mette Lyndersdatter, født i Glensborg 1574, død 1624. Hans anden Kone, Dorithe Lauridsdatter, der levede med ham i 19 Aar, og deres to Døttre havde ladet Epitafiet opfatte 1648. Det var et godt Maleri, hvorpaa saaes 7 voksne Personer og 2 Børn.

Paa det følgende Mindesmærke stod: Peder Jensen, Raadmand i Holbæk i 26 Aar, født paa Toslinge 1583, død 1649, og hans Hustru Margrethe Mich . . . født 1601 paa Aastrup Gaard. (Mere heraf kunde ikke læses.)

Maleriet synes engang at have været godt, men det var for Storstedelen senere overmalet.

Dernæst fulgte endnu et andet fra 1594, over Borgmester Satob Willumsens Børn, hvoraf han havde 13 med sin første Kone, Johanne Hansdatter og 6 med sin anden, Anna Henriksdatter. Paa Tavlen var afmalet ialt 19 Personer (11 M. og 8 Kv.) og derunder et Par Bomærker.

Tavlen havde ogsaa Maling paa Bagsiden.

Paa en brun Marmorsten, indmuret ligesfor i en af Villerne:

Til dette Herrens Huses Beprydelse haver hans Tjenerinde Else Rasmusbatter, salig Sofren Nielsens, forrige Raadmand her i Holbæk, hans Efterleverste, givet 200 Rigsdaler til Altertablens Staf-fering. I August Anno 1643.

I Taarnpillen ved den nordre Gang var indmuret en Mindesten over følgende:

1. Belædle og høifornemme Sr. H. G. Siersted, forhen Handelsmand i Holbæk, født 20de Juni 1693, død 1 Mai 1769. 2. Belædle, dydige og gudelstende Matrone, Mette Siersted f. Rørdam, f. 16. Martz 1697, død 17de September 1762. 3. Deres Søn Ungkarl Jens Siersted, født 20de Juli 1728, død 18de Juni 1758. 4. To af Kjøbmand

i Holbæk, Niels Hansen Siersteds Børn, døde i deres spæde Alder.

Stenen var befestet af nævnte N. S. Eiersted, til evig Amindelse af hans Forældre, hans Broder og hans egne Børn. Den vidtloftige Indskrift var forfattet 1775 af Sognepræsten Magister P. Smith, der desuden havde tilføjet nogle Vers.

Ved Borgmester Grubbes Begravelse var anbragt en Table med en temmelig vidtloftig Indskrift, der kan anføres som et Minde om Tidens sære Smag. Den er følgende:

Paa denne sorte Sten er tegnet til evigt og berømmeligt Gresminde paa Jorden hans Navn, der alt paa en hvid Steen er optegnet i Himmelen ædle og velvise Anders Larsen Grubbe, fordom Borgmester i Holbæk, der er født i St. Heddinge Anno 1663 efter Christi Fødsel; efter at han ved et ærligt Byrd og usorfalstet Dyd var bleven beforsdret at raade vel i høie Herrers Tjeneste, er han efter Guds Raad og Kongens Raade bleven betroet til at raade det gemeine Vedste udi Holbæk, hvor han har ladet sig kjende en gudfrygtig og ærlig Raadmand i 7 Aar, en velvis og velsindet Borgmester i 19 Aar, Byen til stor Gavn, ham selv til stor Noes, thi han var en tro og retfærdig Dyrighedsmand, en klog og

nidhær Embedsmand, en huld og hjærlig Egtemand
 mod tre elffelige Egtfæller, den artige Madam
 Giedste Winther, den yndige Madam Valgiertrud
 Biigwardsdatter, den dydige Madam Sigel Hans-
 datter Pop, af hvilte den sidste efterlevende beklager
 hans Død saa høit som han levende ærede hendes
 Dyd. Overalt var han en god Christen, der elffede
 Gud, Guds Ord og Guds Tempel; thi til Holbæks
 Kirke har han foræret 3 Lysekroner og 2 Lysearme
 Gud til Ære og Tempelen til Biir, Altargulvet med
 Jernværk omkring selv ladet bekoste, Menigheden til
 Tjeneste. Derfor har den, der elffede ham i Livet og
 ærer ham i Graven, endnu til Kirken skjænket 100
 Rigsdaler i Kroner, at af Kapitalens aarlige Rente
 de 3 Lysekroner og de 2 Lysearme til hvert Aars
 Sulehøitid med Vortlys kan blive forsynede, og dette
 Begravelsessted, som nu 1727 er i forsvarlig Stand
 og bevarer den salig Mands jordiske Levninger,
 evindeligen maa blive holdet vedlige. Lad dem
 ligge, Ingen røre hans Beu. 2. Regg. Cap. 23
 v. 18.

Tavlen var omgivet med en hvidmalet Træramme,
 foroven med 2 Hoveder, der kyssede hinanden, forneden
 med et stygt Dødningehoved, der havde Binger. Be-
 gravelsen var indfredet med et stort Trægitter med Ge-

flims, i hvis Døre N. L. Grubbes Navnetræk stod.

Begravelsen og endeel af Kirken benyttedes i Krigstiden 1813 som Hømagasin, hvorved Lysekronen led meget Tab paa sine Arme. Senere brændte der hver Julenhøitid Stearinlys i den, uagtet det paa Mindetavlen omtalte Legat ikke var bevaret.

Mellem Daaben og Prædikestolen hang et gammelt men meget beskadiget Maleri, forestillende en pyntelig klædt ung Pige, der syntes at have Opmærksomheden henvendt paa Noget udenfor Billedet. Foran hende saaes Christus paa Korset og i Baggrunden to firklige gothiske Kirkevinduer. Foroven og forneden havde været Indskrifter, men heraf kunde tilsidst kun læses ..... salig Pige Karen Søfrensdatter. Billedet var som det syntes omtrent fra 1550.

I Kirkegulvet laae endel gamle Ligestene, hvoraf nogle vare hele og andre mere eller mindre beskadigede. De 4 ældste vare fra Kloostertiden.

Den største Ligesten i Koret var lagt over Lensmanden Werner Passberg, der døde 1484, og havde følgende Indskrift med Munkebogstaver:

Hær ligger her werner passberg ridder, som døde aar efter gudz byrdh medxxxllll of hans kære hustruæ fruæ anne tones dotter, som døde medlxxllll hves siæle Gud node.

Skriften har mange Fortællelser og er paa nogle Steder næsten udslidt. Den er anbragt langs med Steens Rand, og derindenfor staaer 2 Baabensfjolde, samt derunder et slynget Baand med en tilbøls udslidt Indskrift, hvoraf dog endnu 1759 kunde læses: ... Majestatis qui salvandos salvas gratis salvas.

Nede i Kirken laae en Steen fra 1490, hvorpaa Baabensfjoldet var aldeles udslidt, men som har havt følgende Indskrift:

Her ligger bedherlic och welburdich quinnæ fruæ Ienæ tønnis dotter, hwæs siell Gud haffuæ, aar effther gudz burdh tusende cd lxxxx.

En tredie Steen i samme Gang havde paa Midten 2 Baabener og ved Randen denne Indskrift:

Her ligger erlige velbyrdige quine frue Kistine Tymandz hues seel Gud naade, oc bleff begravit St. Hans dag baptiste Anno Domini MdxxlIII.

I Nærheden af denne Sten laa en anden, ligeledes med 2 Baabener samt følgende Indskrift:

Her er begravit Erlig velbyrdig mand Martor Tue-
mand til Eobo oc bedikmand paa holbeck Oc hans hør-
stru fru Karine Bøllis paa Kellerup hues sielle gud verre
naadig oc barmhiertig, oc blef hand begravet S. Val-
borig aften Anno Domini M. d. I.

Disse 4 Stigstene bleve aftegnede af Soren Abildgaard 1759.

I Koret laa en Stigsten over Borgmester H. C. Lund. Han var i sin Tid en meget dygtig Mand og holdt streng Orden overalt.

Raadstuearkivet styrker nok ham, at endel vigtige gamle Pergamenter og Papirer ere blevne opbevarede og han har selv forsynet flere af dem med Paategning og indlagt de mutilerede i særligt Papir. Stenen laa forøvrigt efter gamle Folks Sigende paa det Sted, hvor den ovennævnte Peder Pedersen var begravet. Den noget juridiske Indskrift var følgende:

Denne Begravelse er efter Skjøde af 29de Martii og Approbation af 27de April 1790 solgt til Hans Christian Lund, født den 29de August 1735, Byfoged o. s. Postmester i Holbæk og Herredsfoged i Merløse og Tusse Herreder den 3die April 1761, Vandværkskommisjær i Holbæk Amt den 30te August 1768, Herredsskriver i benævnte Herreder den 3. December 1772, Borgmester i Holbæk den 19de Mai 1774, Kammerraad den 9de Februar 1778, Birkedommer og Skriver ved Baroniet Løvenborg Birk 26de Martii 1783; gift med Lovise Stampe den 2. Septbr. 1761, født den 1ste Februar 1736, i deres Egtelab avlet 11 Børn, af hvilke ere døde 6,

kom fra anden Begravelse er „slot“ den 5te November 1790, og Forældrenes Dødsdag bliver paa den Tid her at anføre. Dette udhugget den 3. Februar 1793. (Dødsdagene ere dog ikke tilføiede.)

En stor blaa Sten omtrent fra 1688 havde følgende Indskrift:

Hier ruht sich Johan Feije, gewesen Dänemark Kommissarii . . Konjul, mit Maria Hiort, With Peter Rasmus. Godt Almächtigt verlehnen Ihnen ene vrellycke Opstandinge, ten ewigen Leeven, om syner Gnaden ende Jesu Christi Lyden willen. Amen. Spes altera vitæ.

Paa en Sten, hvis Indskrift tildels var udslidt kunde endnu læses: ... Hans Pedersen Riber, Anno 1581, for-
dum Raadmand her i Holbæk og Ridefoged hos Mogens Pachs paa Holbæk Slot, til hans to Gaarde Torup ...
og levede i Egteffab ... døde 53 Aar gammel.

Bed Alteret laa forhen en Sten med Villeder af to Præster i Ornat og med en latinsk Indskrift om, at her hvilede Esbern Lauritsen, død 1633 og Johan Pedersen Medtjener, død 1611.

En Sten med latinsk Indskrift var lagt over Laurids Caspersen (eller Jespersen) Medtjener, død 1662, og hans Hustru Anna Lafi (maasse Lavonis eller Laurentii.)

Præsten Niels Findsens Ligsten havde følgende Indskrift:

Denne Sten hører Herr Niels Finditsen oc hans Arsvinge til, oc led hand her begrafve sin kære Hustru Johanne Henriksdatter den 28de Oktobris, met begis deris 3 Deter, Elisabeth den 25de November, Anna den 2den Novbr., Johanne den 27de Ottobor Anno 1578, oc hans Soner, vid. D. P. D. Peder den 26. Januar (15)81, Jens den 24. Decb. (15)83. Er og her begrafven hederlig, gudfrhctig oc velleert Mand Niels Finds-son, som døde 24. Maji Anno 1601.

Indtil 1842 laa i Kirken en stor brun Marmorsten med Billeder af en Præst og hans Kone, samt et spædt Barn ved deres Fødder. Indskriften var nærmest af religiøst Indhold; men et paa Stenen udhugget Baaben viste, at den var lagt over Præsten Søren Mai, der døde 1679.

Stenen var for længere Tid siden knækket midt over men ved Omflytningen 1842 blev den aldeles sønderflaaet, hvormeget Dr. Larsen end havde bedet Muurføl-kene om at skaane den.

For Fuldstændigheds Skyld anføres endnu, at her fandtes Ligstene over følgende:

Jens Pedersen, død 1645, og Hustru Birgitte Sørens-datter, død 1671. En Borgmester, som døde 1649

(Navnet ulæseligt.) Kjøbmand Aldevelt, død 1738, 37
 Aar gl. — Anders Christensen og Hustru Anna Hans-
 datter. — Raadmand Marqvard Pedersen og Hustru
 Boretill Pedersdatter. — Mathias Christensen havde
 været Herredsfoged i Mierløse og Tude Herreder i 35
 Aar og døde i Holbæk den 8de August 1734 i sit 63
 Aar. Soren Rasmussen Albøge (s. Albøge ved Grenaa)
 af Aarhus 1659. Fru Helle . . . . 1599. — Handels-
 mand Hans Pedersen født i Nykjøbing 1621, hans Hu-
 stru født 1633 og døde 66 Aar gl. — Jacob Willum-
 sen, Borgmester i Holbæk, begravet den 4de Oktober
 1592, og Hustru Johanne Hansdatter, der levede med
 ham 29 Aar og blev begravet 6te December 1578. —
 Peder Jensen, Raadmand i Holbæk, fordom Ridesfoged.

Endelig skulle vi nævne de mærkeligste af dem, der
 vare begravne paa den gamle Kirkegaard ved Kirken.

Forligelseskommissær og Kjøbmand Lars Friis født
 9de Oktober 1766, død 15de Oktober 1811. Han var
 meget agtet og aiholdt paa Grund af sin Retsskaffenhed
 og Godhed. Han har stiftet et Legat paa 1000 Rd. til
 Kirkens indvendige Prydelse og et andet paa 2000 Rd.
 til Byens Fattige.

Kjøbmand A. A. Borch og Hustru J. C. Borch f.
 Kornerup. Manden var født 23de Novbr. 1753 og Ko-
 nen den 4de Marts 1759, de bleve gifte den 3. Juli

1777. Dødsdagene og deres Legater ere anførte paa en Mindetavle i Kirken (see foran.) Gravstedet er læstet paa 100 Aar fra 1ste Januar 1827.

Kammerherre og Oberst Henning · Christoffer von Holstein født 18de Mai 1779, død 6. Januar 1811.

Anna Sandøe Balleau f. 23. Nov. 1731 død 4de Marts 1803.

Hans Olsen Sandøe død 1755 og Hustru Karen Gensdatter Raaf (Dødsaaet ikke anført.)

Hfr. Pauline Kruse f. 3. Jan. 1760, d. 4. Marts 1819. Hun var en Pleiedatter af Kjøbmand Erienne Balleau og Hustru Anna Sandøe.

I et indelukket Begravelsessted ligge:

Sustitsraad, Told- og Konsumtionsinspektør H. M. Fønss død 22de Juli 1846 79 Aar, hans Moder Præsteente Louise Fønss f. Frisch, f. 1743 d. 1816, Hfr. E. M. Fønss død 1824, Hfr. F. B. Fønss d. 1838, Kjøbmand Jakob Smith død 1834 og Hustru H. S. Smith født Fønss død 1840.

Rancelliraad, Herredsfoged Dall og Hustru Anna Elisabeth Dall f. Petersen. Sidstnævnte døde 1828 og Manden nogle Aar senere i Mørkjøb.

Amtsprøfst Troels Smith død 1823 og hans første Hustru Anna Agnete Plum.

Borgmester og Byfoged Lyders.

Aufsichtsraad Schiøtz Herredsfoged i Merløse og Tude-
se Herreder.

Dr. theol. J. H. Larsens eneste Søn Cand. jur.
L. A. G. Larsen, død 1835.

Pastor H. Lynghøje, død 1822, samt hans Hustru,
død 1841.

H. D. Madsen f. Seest d. 28. Dec. 1842.

Paa et Mindesmærke af graat Marmor stødt:

*Anna Cornelia van der Horven, geboren Keupers
in Maastricht d. 8. Maii 1759, gestorben 28de Martii
1810.*

Bed Siden heraf ligge to af Professor, Landphysikus
Lundings Børn.

Paa den saakaldte „Urtegaard“ (i: det Stykke af
Kirkegaarden, der er vesten for Skolen, hviler Barbara
Margrethe Damkær, født Trepels, Enke efter Hans Dam-
kær til Bjergbygaard, endvidere Smedemester W. Hat-
green, Kordegn, Klotter og Skolelærer H. H. Gruusberg
og flere af hans Børn. Sidstnævnte døde den 12. Mai
1831; han var i sin Tid en af Byen høit fortjent Læ-
rer og har ved sin ualmindelig ædle og elstværddige Ka-
rakter sat sig et varigt Minde.

Kirkegaarden har fra ældre Tider været beplantet med Linde- og Alfetræer, som Dr. Larsen i sit Manuskrift om Holbæk meget anbefaler til Fredning.

I en Krog af de gamle Munkeceller fandt Dr. J. S. Larsen nogle mutilerede og forrøvnede Levninger af de gamle Kirkebøger, som han samlede saavidt det lod sig gjøre og hvoraf han senere har meddelt nogle Uddrag i „Holbæk Amts-Avis“ 1849, Nr. 41.

Her findes bl. A. Optegnelser om Fødte, Døde og Ægtebiede lige fra 1633. Ved 1673 er anmærket: Stod Johan Eggers og Maren Sofrensdaters Bryllup hjemme i Huset, novo modo et more. Hun var Magister Sofren Majs Datter.

Den nævnte Soren Mai havde været i Holbæk som Kapellan fra 1633, altsaa fra det Aar, med hvilket de gamle Kirkebøger begynder, og var derefter Præst her i 50 Aar. Hans Hustru Catharine Møjsfeld var Søster til Griffensfelds Moder og Magister Mai var ikke lidet stolt af dette fornemme Slægtstøb.

I Januar 1663 har Griffensfeld, „den meget lærde unge Mand Petrus Schumachers“, staaet Fadder til Sognepræst Mag. Majs Barn i Holbæk Kirke (ifølge Kirkebogen.)

Mai havde dannet sig et særeget Vaaben, der stod saavel paa hans Vigsten i Kirken, som paa Altertablen

Merløse Kirke, og her med hans fulde Navn under. Det bestod af et Hjerteskjold med et stort (Mai) Træ, og derover var istedetfor Hjelm anbragt et stort Dødningshoved, af hvis nøgne Pandeskjal fremspirede 3 Fastelavnseris, som dog nok skulde betyde Lilier.

Om hans Død er følgende Anmærkning indført i Sønder-Jernløse Kirkebog af Stedets Sognepræst Rasmus Pedersen, Holbæk:

Anno 1679 Septbr. d. 29de døde den ærbørdige, hæderlige og høilærde Mand Mag. Søren Mairi Sogneherre for Holbæks Menighed og Præst over Merløse Herred. Gud glæde hans Sjæl og trøste hans mange fader- og moderløse Børn og blev den salig Mand begravet den 2den Oktober og blev prædikeret af Mag. Frederik (Dreier Garstensen) Vicepræst, Psal. 74, 24. 25.

Stedets Præster maa endnu nævnes Dr. theol. professor Johan Henrik Larsen. Han var født 1773 i Nykjøbing i Sjælland, gjorde i sin Ungdom adskillige Rejser tillands og tilvands, indenlands og udenlands, blev 1801 ref. Kapellan til Rjøbeløv og Vindeby i Holstland, 1808 ref. Kapellan ved Domkirken i Aarhus, 1815 Sognepræst i Slangerup, 1816 Sognepræst ved Domkirken i Aarhus, 1821 Sognepræst i Holbæk, fra hvilket Embede han efter Ansøgning blev entlediget i Raade og

med Pension den 24de Juni 1849. Han bosatte sig derefter i Kjøbenhavn, hvor han døde 30te Mai 1852. Han har efterladt sig endel Skrifter, dels trykte og dels i Haandskrift.

Lil de sidste høre nogle Optegnelser om Holbæk, som for en stor Deel ere benyttede ved nærværende Fremstilling. Enkelte Uddrag heraf har han meddelt i „Holbæk Amts-Avis“ 1849 Nr. 71, 73, 78. (Se de bekjendte Forfatterlexika af Nyerup og Erslew)

Om Sortebrødrøstret, hvortil Kirken hørte, vides forøvrigt kun lidt. Det skal efter Hamsfort og en anden Krønikeskriver være stiftet som Konvent 1269, derimod blev Ordenen efter Petri Dags Krønike først udsendt til Holbæk den 12te September 1275.

Den 18de April 1276 blev Klosters Kirlegaard indviet af Biskop Peder Bang i Roskilde, men da Dominikanerne eller Sortebrødrene allerede 1231 vare komne til Roskilde, er det sandsynligt, at de allerede i flere Aar før 1275 have haft i al Fald en mindre Stiftelse i Holbæk.

At Klostret og hele Byen afbrændte 1287 og 1292

og at Klosterkirken var opbygget 1323 er allerede omtalt. Den 7de September 1456 udstedte Broder Mattes Prior i Holbæk og alt Konventet sammesteds af Sortebrodre Orden et Bevis for, at de havde modtaget af Dronning Dorothea 100 lybske Mark, en Kalk, Bog og en Messerebe, Alterklæde og en Gaard i Holbæk i St. Nicolaves Sogn sønden ved Torvgaden liggende, for hvilket de skulde holde en daglig Messe.

Beviset, der findes i Geheimearkivet, er skrevet paa Pergament og har 3 velbevarede hængende Segl. Disse 3 Segl ere indbyrdes forskjellige og have følgende Om-
skrifter:

1. S. Prioris provincialis dacie ordinis predicatorum.
2. S. Prioris Holbeccensis ordinis predicatorum.
3. Conventus fr. mendicatorum Holbech.

I de to første Segl sees Marie med Barnet, i det tredje to menneskelige Figurer, den ene med en Nøgle den anden med en Stang eller lignende, og derover en Stjerne.

Klosteret er enkelte Gange blevet betænkt med milde Gaver, i Testamenter og ved andre Leiligheder. I et Testament af 1507 Cecilie Litle, af en paa den Tid berømt og fornem Slægt, Prædikebrødrene i Holbæk *marcam denariorum*.

1509 giver Fru Christine Ericksdatter Rosenkrans i sit Testament 2 Pund Korn til Sortebrodrene i Holbæk.

Men Klosteret var meget fattigt og som Følge heraf

saae Munkene sig 1535 nødsagede til at overgibe det til Magistraten, hvorom høves to Breve.

Følge det første Brev, der er uden Datum, fulde Klostret tildels anvendes til et Spegelhus.

Med det andet af 24de Februar 1535 tilstaar Prioren Hans Perjen i Sortebrødklostret i Holbæk og menige Convent sammesteds, at de efter deres naadige Herres Grev Christoffers Villie og Samtykke overlade Klostret til Borgmester, Raad og menige Almue, til Byens Nytte og Forbedring, og at de gjøre det af Nød og Trang.

(Disse to Breve har Dr. S. H. Larsen ladet trykke i Dists Arkiv 8, 390 efter Originalerne, som fandtes i Byens Raadhusarkiv.)

1536 udstedte Christian den Tredie et Brev, hvorved Sortebrødklostret, som han tilforn havde befalet at skulle nedbrydes for dermed at forbedre Kronens Slot, nu fjæntes til Byen til dens Forbedring, tilligemed det Seierværk, som deri befindes, dog at samme Seierværk tilbørlig holdes vedlige.

Men hvor dette Ubr er blevet af vides ikke; det var i al Fald ikke det, der fandtes i den nu nedbrudte Klosterkirkes Taarn. Da Borgmester og Raadmænd havde beklaget sig over at Byen manglede et Raadhus, tillod Kong Frederik den Anden ved et Brev af 21de Juli 1575, at de hertil maatte erholde et gammelt Stenhuus staaende sønden for Sognetirken.

Det var den søndre Længe af Klostret eller rettere kun en Del deraf, med en Tværbygning, da Resten af

Denne Fløi var bleven ødelagt i Reformationstiden. Her var forhen Klosters Kofektorium og af alle dets Bygninger synes denne, næst efter Kirken at have været den betydeligste.

Indtil 1844 var her Raadstue, med tilhørende Arrefter og Tilbehør og ud imod Haven saaes endnu Spor af spidsbuede Vinduer. I den nederste Etage, der dog forlængst havde mistet sine Svælbinger, vare to ret gode Værelser, det vestlige for Bythinget og det østlige for Herredstthinget, samt begge Arkiver.

I øverste Etage fandtes Arrefter og ^mrestforvarerens Bolig, medens Borgerarresten var i nederste Etage. Under hele Huset fandtes gode Kjældere og en lille Gaard var indtaget af Kirkegaarden.

Efter at Byen havde faaet et andet Raadhus, anvendtes denne Bygning, der dengang var meget forfalden, i nogle Aar til Fattighus; det var derefter paa-tænkt at benytte den til en Udvidelse af Skolen, der havde Plads i den tilstødende Bygning (Klosters vestre Længe) men nu er den indrettet til et Vigkapel.

Latinskolen har vistnok omtrent lige fra Reformationstiden haft Lokale i den gamle, endnu staaende Bygning, der i sin Tid udgjorde Klosters vestre Fløj; men hvor længe den har bestaaet og om den tidligere har haft et andet Lokale, vides ikke.

Den nævnte Bygning er paa to Etager, hvoraf den øverste var indrettet til Skole og den nederste til Bolig for Rektoren, der tillige var Kordegn, og maaste ogsaa for de øvrige Lærere.

Endnu i Aaret 1821 var hele den nederste Etage hvælvet og i flere af Hvalvbingsbuerne hængte endnu Lamperinge, ligesom ogsaa nogle af Gulvene endnu vare stenlagte.

Hvad man veed om Skolen, er forøvrigt kun høist ubetydeligt. I Myerups Skrift om de lærde Skoler findes den ikke omtalt. Medens Provst Mai var Inspektør ved Skolen blev den fornyet og indviet den 25de Oktober 1654, hvorom en latinsk Indskrift blev opsat. 1733 havde den 12 Disciple i øverste og 20 i nederste Klasse og den synes i det Hele kun at have haft to Klasser.

Efter Uddelingsprotokollen over Peder Pedersens Legat til Latin skolens flittige og fattige Disciple, havde nedenauførte Antal af disse nydt dette Legats Renter i Aarene 1725—33:

1725 i øverste Kl. 7 i nederste 10

1726 i øverste Kl. 7 i nederste 12

1727	i	øverste	Rl. 5	i	nederste	13
1728	i	øverste	Rl. 4	i	nederste	17
1729	i	øverste	Rl. 6	i	nederste	15
1730	i	øverste	Rl. 6	i	nederste	16
1731	i	øverste	Rl. 7	i	nederste	14
1732	i	øverste	Rl. 5	i	nederste	16
1733	i	øverste	Rl. 7	i	nederste	11.

Senere er intet derom anført i Protokollen. Den sidste Rektor, der har tvitteret for Legatet er Thorkel Baden. Af Skolens Rektorer nævnes følgende i de gamle Kirkebøger:

Johannes Moxfeld 1653. Han var beslagtet med Sognepræsten Magister Søren Mai og med Grev Grifsenfeld. (Anders Nielsen skal ligeledes have været Rektor her 1653.)

Mag. Niels Sperling 1658, 1667.

Mag. Christoffer Sibye, nævnes 1670 og 1679.

Mag. Bert Bonsack 1686.

Mag. Søren Glud 1688 døde 1696.

Mag. Henrik Gotsche 1689.

Thorkel Jakobsen Baden 1693 død 1732.

Mag. Lauritz Pind 1736, død 1738.

Mag. Hegelund 1738. Hans Invtægt som Rektor

var foruden fri Bolig, Dffer og Uffidentfer som Kordegn beregneoe til 150 Rd., hvori var indbefattet 45 Lønder Byg af Degnepensionen, hver Ld. Byg beregnet til 5 Rt. 8 St.

Han var den sidste Rektor ved Skolen, der blev nedlagt 1740. Rektorerne ved Skolen vare tillige Kordegne. Flere af dem bleve senere enten Sognepræster eller Kapellaner ved Kirken.

Af Underlærerne eller som de kaldes Hørerne nævnes Marius Thommesen 1645, Hans Jensen 1762 og 1778. S. A. nævnes Hans Jensen som øverste Klasse og Lauritz Nielsen som nederste Klasse Hører. 1721 bøde Mag. Christian Orns Enke her. Om Mag. Orn der nævnes i Worms Literaturlexikon 2. 147 har været Rektor her mellem 1680 og 1686 vides ikke.

Hvor Skolens Inventarium, Bøger, Papirer osv. bleve af da den 1740 blev nedlagt, vides ikke. De af Peder Pedersen og Adolf de Clerque stiftede Legater og en opsparat Kapital paa 425 Rd. kom derimod Byen tilgode. I Peder Pedersens Testament handler den 12. Post om de 2000 Rd., som han havde legeret til Skolen og heri heoder det udtrykkelig, at Byens Præster og Magistrat aldrig maa tillade at denne Kapital bliver henlagt til en anden Skole.

Den danske Skole synes fra først af kun at have havt een Lærer, men da han ikke kunde overkomme at

undervise alle Børnene, tillod Kongen 20de Decbr. 1651 at endnu en Lærer maatte antages. Skolen, der forhen havde haft et leiet Lokale fik 1740 Plads i den forhenværende Latinskoles Bygning. Her blev 1821 øverste Etage indrettet til to Skolestuer, der fik nye Vinduer og en anden Orden for Læsningen indførtes.

1824 tilkom en Realklasse og en ordineret Katechet blev ansat, hvorved Skolen i Alt fik 3 Lærere. Den indbyrdes Undervisning indførtes i Elementarklassen, og ved den nye Plan af 27de Juli 1824 blev tillige Svømning og Gymnastik indført i Skolen.

En ny Forandring blev foretaget 1842 da den hidtilværende Borgerstole deelttes i en Borgerstole og en Friskole.

Borgerstolen fik 2 Drengklasser og 2 Pigeklasser, hvortil kom Undervisning for Pigebørnene i de for dem passende Haandarbejder med 3 Lærere og en Lærerinde. 1846 eller 1847 gjordes Forslag til at forandre Skolen til en Realkole.

Den indbyrdes Undervisning affaffedes 1842 i Borgerstolen men bibeholdtes i nederste Klasse i Friskolen. Borchs Haandgjerningsstole giver Pigebørn af Friskolen Underviisning i tvindelige Arbejder før efter Bundtatsens Ord at danne dem til dygtige Tjenestepiger.

Apotheket i Holbæk er anlagt af Evert Fellmann som den 7de Marts 1705 fik Privilegium og det var rimeligvis efter hans Død at Efterfølgeren Lorents Linde den 8de Novbr. 1720 fik Privilegiet og havde Apotheket indtil sin Død 1742, da Sønnen Johan Lorents Linde overtog det og fik Privilegium den 21de Septbr. f. A. Sidsnævnte maa være død omtrent 1774, i hvilket Aar hans Enke solgte Apotheket for 1000 Rd. D. C. til Bernhard Hagen som døde 1784 og hvis Enke det følgende Aar blev gift med Søren Larsen Worsø, som derpaa havde Apotheket indtil sin Død 1804.

1838 blev Apotheket kjøbt for 30,000 Rd. af Apotheker Ibsen.

En Landsfysikus eller Provindsialmedikus fik i Frederik den Femtes Tid Bolig i Holbæk og fik en aarlig Løn af 200 Rd., som Amstnen ved Reskript af 27de August 1762 blev beordret til at udbetale. Den første som havde denne Plads var Niels Nissen Storm, som var her fra 1762 til 1765, da han kom til Kongsbjerg og efterfulgtes af Jørgen Høeg, som flyttede herfra 1801 uden at nogen anden Læge kom i Stedet.

I Holbæk boede vistnok ogsaa den 1762 for Sjællands Stift ansatte Provindsialkirurg, men hans Navn kjendes ikke.

Holbæk Slot laae ved den vestlige Udkant af Byen, hvor Stranden vistnok oprindelig har gaaet helt ind til bets Bolde; men paa den anden Side var det omgivet af høie Bakker, saa at det neppe kunde forsvare sig selv eller Byen, og det er derfor ikke let at se hvorfor det er blevet anlagt paa dette Sted.

En Tegning af det findes i Resens Atlas og man seer heraf at det bestod af fire sammenbyggede Huslænger og at det var omgivet med Bolde og Grave. Det er maasse først blevet anlagt af Baldemar Seir paa en del af den Grund, som han kjøbte af Ringsted Kloster; men først 1320 nævnes det som Fæste.

Efter Hvidtfeldts Beretning fik den fordrøene svenske Konge Birger Magnússon, der var gift med Erik Menveds Søster Margrethe Holbæk Slot og Len til sit Underhold, hvorfor ogsaa Suhm fortæller at han døde paa Holbæk Slot den 31. Mai 1321.

Men efter Hamsforts Beretning døde han paa Spilaborg, og Erik Olai siger, at han fik Spilaborg ved Skjelsfjør og 2 Herreder til sit Underhold, og da der virkelig har været et Spilaborg ved Skjelsfjør er det sandsynlig at Kong Birger er død der.

Christoffer den Anden forlænte den hollandske Herremand Knud Borse med flere Lehn, hvoriblandt Holbæk

„Grevskabet“ Kallundborg og Samsø og skal have gjort ham til Hertug 1323. Holbæk Slot og Len blev derefter flere Gange pantsat og bestyredes senere af kongelige Lensmænd, indtil Slottet i Krigen 1659 blev ødelagt.

Bent Bugge nævnes som Hovedsmand paa Holbæk 30. Nov. 1569, 24. Mai 1370 og 28de Oktober 1371.

1375 17de Dec. overdroge Nicolaus Steples og Erit Steples Holbæk Slot med Merløse Herred, Den Vardersø (Durs) og Holbæk By til Dronning Margrethe En Ugestid senere (23. Decbr.) udstedte Hr. Henning van Putbusch et Bevis for, at han havde modtaget af Dronning Margrethe til Pant for 400 lødige Mark det Slot Hølenbel med Merløse Herred og Vorderho.

1377 (13de eller 20de Juli) tilstaaer Jotob Olevi-son Lunge, Ridder, at Dronning Margrethe har indløst Holbæk Slot og Len af ham for de Penge det stod i Pant for.

Brevet herom er forseglet af ham selv, hans Broder Oluf Lunge og hans Søn Bolmar Jæppson. I et Dokument af 26de Juni 1439 nævnes Barksbæk som Hovedsmand paa Holbækhus. Den næste Hovedsmand her som kjendes er:

Berner Barksberg. Han var iblandt de danske

Underhandlere, da et Forbund den 27de September 1456 sluttedes mellem Kongerne Christiern den Første af Danmark og Carl den Syvende af Frankrig, og han kaldes ved denne Leilighed Befalingsmand paa Slottene Holbæk og Stisberg eller Styksborg.

Sidstnævnte Sted laae i Stiftsbjergby Sogn i Ludsje Herred, hvilket Sogn endnu 1581 kaldtes Stigsbjergby Sogn. Berner Parsberg brugtes i flere Stats-sendelser, og saaledes var han ogsaa iblandt de Herrer, om Kong Christian den Første 1477 sendte til Sachsen for at fri til Hertug Ernsts Datter Christine for Prinds Hans, og han omtales i den Anledning i en af de gamle Biser.

Han døde 1484, og hans Hustru Anne Tonnesdatter (Rønno) 1474, ifølge Indskriften paa deres Ligsten som laae i Klosterkirken i Holbæk.

Jørgen Rud til Vedby blev Lensmand paa Holbæk Slot 1489 eller 1490 og var det endnu 1499 eller længere. 1497 blev han bestemt til at føre Styttebaneret paa Kongens Tog i Everrig.

1498 gav Dronning Christine „os elskelige Jørgen Rud, vor Foged paa Holbæk Slot“, kvittering for 60 Mark, 20 rhinske Gylden, som han skyldte den afdøde Uxel Lawesen Brod (død 1498, 26. April), og som denne havde testamenteret til det nye Claræ Klosters Bygning

i Kjøbenhavn. 1502 var han Lensmand paa Stege og fik s. A. Brev om, med flere at skulle anføre det Folt, der skulde sendes Dronning Christine til Undsætning i Sverrig.

Han døde 1504, og blev begravet i Antvostov Klosterkirke, hvor ogsaa Liget af hans nogle Aar senere afdøde Hustru Kirstine Rosenkrands blev nedsat. At hun i sit Testament havde betænkt Klostret i Holbæk er allerede nævnt.

Henrik Krummedige fik Lenet 1503 eller tidligere og havde det endnu den 31te August 1507, men den 15de Februar 1508 kaldes han Lensmand paa Faabholm.

Merende før den Tid var han paa et Tog i Sverrig, hvor Krigen i lang Tid krævede hans Nærværelse, men naar han afstod Holbæk Len, vides ikke nærmere. Han var gift med Anne Rud, en Datter af ovennævnte Søren Rud til Vedby.

Peder Nielsen nævnes som Embedsmand paa Holbæk Slot 13de Juni 1512. 15de Juni 1513 fik han Kvittants for at have gjort Regnskab for Lehnets Indtægt og Udgift, fra den Tid af, da han sidst gjorde Regnskab og indtil han overleverede Lenet til Claus Norby.

Claus Norby havde kun Lehn i kort Tid, da Eric Bille fik det allerede 1513.

Eric Bille Kongens Hoffinde, hvis Forleningsbrev af 27de Juli 1513 findes i Suhms Samlinger, skulde have Lehet uden Afgift i 20 Aar fra Brevet's Datum at regne.

Dog skulde han paa sin egen Bekostning lade sætte Spær paa Laarnet, men Kongen vilde levere ham de til dets Istandsættelse fornødne Mursteen og Tagsteen. Af Soynfald i Lehet skulde han selv have den ene Halvdel og betale Kongen den anden.

Saa længe han var Kongens Hoffinde fritoges han for at holde Borgelæie, men derefter skulde han holde 4 Borgelæie Heste, og endelig skulde han underholde Kongen og hans Folk, naar de kom til Stedet.

Den 14de Januar 1515 fik han Kwittering for Skat og Landhjælp, som han havde opkrævet i Merløse og Ludse Herreder ialt 1345 Mark.

1517 og 1518 fik han Kwittering for opkrævede Udbudspxenge. Den 3die Juli 1517 fik han Brev om at hvis noget tilstødte ham i denne Feide, da maatte hans Hustru Fru Johanne beholde Forleningen et Aar efter hans Død og paa samme Villkaar som han havde havt den. Han døde 1518 og Enten Johanne Sparre har

derfor nden Tvivl beholdt Lenet indtil 1519. Hun blev senere gift med Mages Brøder.

Mærqvard Thmand eller Tidemand til Søbo har maasse faaet Lenet 1519. Den 20de Novbr 1521 fik han Kvittering for endel Penge som Bønderne i hans Len havde givet for at være frie for Arbeide i Slotsgraven ved Kjøbenhavn, men hvilket Len han havde, anføres ikke.

Men den 14de August 1527 fik hans Livsbrev paa Holbæk, „dog saa at han skal holde sig selv slette med Heste, Harnisk og Svende, og skal han holde Kongen og hans Følk en Nat hvert Aar, naar de drage der igjennem Landet, til Mad, Ol og Hestefoder og bygge og forbedre Slottet“ osv.

1532 fik han og flere Befaling at gjøre Indførsel i en Eiendom.

Den 14de Mai 1536 fik han Kvittering for 3000 Mark, som han havde opkrævet i Lenet nemlig 1600 Mark rund Kont og 1400 Mark Klippinge. Han er rimeligvis død i Slutningen af Aaret 1549, da en ny Lensmnd blev udnævnt i Januar 1550, og da hans Ligsten somaarhenflaae i Klosterkirken, viser at han blev begravet Valborg Aften (31te April) 1550.

Hans Enke Kaerne Bølle blev senere gift med Lave Urne, der døde 5. December 1559. Hun selv døde den

15de August 1582, uden at efterlade sig Børn, og blev begravet i St. Knuds Kirke i Odense.

Frants Banner fik Forlening paa Holbæk Slot og Len den 23de Januar 1550. Han skulde deraf aarlig give 100 Tockimbdalere og gjøre Regnskab for den uvisse Indtægt, hvoraf han dog selv maatte beholde Halvdelen, og han skulde, naar det behøvedes, tjene selv sjette med 6 Gerustheste, indenlands paa sin egen og udenlands paa Kongens Beføstning.

Da han noget senere beklagede sig over, at der ingen Skove hørte til Lenet, tillod Kongen den 25de Juni 1551, at han maatte faa fornøden Ibebrændsel samt Olden til Slottets egne, hjemmefødte Svin, i Sorninge Skov.

Han havde Lenet indtil Phil. Jak. 1554, da han blev Lensmand paa Kallø og fik den 13de Juli 1555 endelig Kvittering.

Peder Bille til Svandholm fik Forleningen efter ham og paa samme Betingelser.

Brevet herom er af 14de April 1554, og Følgebrevet til Bønderne af samme Dato; men han havde kun Lenet et Aar.

Jørgen Valkendorf, Kongens Stjænk, fik 2den Marts 1555 Brev til Bønderne i Holbæk Len, at de nu strax skulde svare til ham, og maa daomtrent ved sam-

me Tid have faaet Forleningsbrev. Men den 24de Januar 1556 fik han et nyt Forleningsbrev paa Slottet og Lenet med Bønder og Tjenere, „som han nu selv i Bærge og Forsvar har“, og fra Phil. Sak. 1556 at regne.

Lave Brock fik Lenet den 14de Juni 1560 og havde det i 3 Aar.

Christoffer Pachz eller Paz, der fik Lenet 1563, var indkommen fra Schlesien og høvet i høj Grad under Kong Frederik den Andens Gunst, som han vidste at bevare saalænge Kongen levede.

I Kongens Breve fra 1563 og de følgende Aar benævnes han „vor Staldmester Christoffer von Festsberg, som kaldes Paz.“

Den 14de Febr. 1563 blev han forlenet med Hølbæk Slot og Len, som Lars Brock hidtil havde havt, og paa særdeles gunstige Betingelse. Han skulde nemlig indtil videre have Lenet afgiftsfrit, dog mod at tjene Kongen med 6 Gerustheste naar det forlangtes, indenlands paa sin egen og udenlands paa Kongens Betøstning, — Den 19de Febr. 1564 fik han tillige Strandlenet i Sjælland, som Erik Krabbe, Ridder, sidst havde havt. (Dette Len har vistnok ligget i Merløse Herred ind imod Fjorden). Den 9de Febr. 1568 fik han Skjode paa en Gaard i Kjøbenhavn, ved Siden af Farveriet. (Denne Gaard

aae ved Siden af den, som senere tilhørte Tyge Brahe, og som Chr. Paz's Hustru vilde have kjøbt 1599.

1568, 7de Septbr., fik Christoffer Paz Brev om, at da der manglede Stove til Holbæk Len, maatte han hvert Aar af Sorø Klosters Stove erholde 300 Læs Brænde, samt til 300 Sviin hvert Aldenaar.

Den 19de Mai 1570 skrev Frederik den Anden til Peder Dre, at da der paa Gulland laa noget Lommer, som forleden Aar var lovet Christoffer Paz til Bygningen paa Holbæk Slot, skulde der sørges for, at dette Lommer snarest muligt blev sendt til Holbæk.

Den 7de Juli 1570 blev han paany forlenet med Holbæk Slot og Len, men fik det nu „frit og frit, uden Afgift al sin Livstid“, der tilføies „at hvis Gud det saa forseet har, at hans tilkommende Hustru hans Død overlever, da mau hun beholde Slot og Len afgiftsfri saalænge hun er ugift.“ Dog skulde Christoffer Paz eller hans Enke af Lehnet stille 4 Berustheste, indenlands paa deres egen og udenlands paa Kongens Bekostning. Den følgende Dag fik han et Skjøde som det kaldes eller dog snarere et Pantebrev paa Strandlenet i Sjælland. Ved dette Brev gjør Kongen vitterligt, „at da vor Staldmester, os elskelige, ærlige og velbyrdige Christoffer von Festsenberg som kaldes Paz, agter at bosætte sig i Danmark og at tage sig en dansk Tomfru af Adelen til sin

Ægtehustru og da Christoffer Pæg har bevist og fremdeles skal bevise villig og tro Tjeneste, under og giver Kongen ham Strandlenet i Sjælland, som arvelig Eiendom for sig og Familie, og mod i Krigstid holde Rustning med Hest og Harniss deraf, som andre Adelige. Det tilføies at hvis han døer uden ægte Livsarvinger og hans Hustru overlever ham, da skal hun have Godset paa samme Maade saalænge hun er Enke og naar Godset i saa Maade kommer til Kronen igjen, skal Kongen give de tre Tusind Daler, som Chr. Pæg nu har Godset i Pant for, og Arvingerne da være pligtige at aftræde det. Hvis Nøden tvjnger dertil, maa Chr. Pæg „for sin Person uanseet at han ikke har Livsarvinger, sælge og forpante af samme Gods og sig dermed behjælpe, og skal ikke tilregnes hans Arvinger det at betale eller at indfrie, ei heller at komme Dem til nogen Skade, om Godset igjen falder til os eller Kronen“. Brevet var forseglet af Kongen og underskrevet af hele Rigsraadet.

Med et Brev af 24de December 1570 giver og tilskjoder Kongen sin Staldmester Christoffer Pæg to jordegne Bøndergaarde. den ene i Lidemark, den anden i Gønnerød. Den 20de Febr. 1571 blev han forlenet med 3 Gaarde i Bendebo, et Pæg Huse ved Dynderup og en Enemærke Stov kaldet Starvit Stov, alt uden Afgift.

Den 5te Januar 1572 fik han Brev om at han aarlig naar ret Tid er, ad gratiam maa bekomme af Sorø Kloster 80 gode, levende Gjedder, 50 gode levende Brasfen og af Antvorskov Kloster 30 gode, levende Brasfen og 200 levende Abborrer.

Den 10de April 1572 tillader Kongen af Gunst og Naade, at Staldmester Christoffer Bag „maa lade nedbryde en gammel Kirke, liggende udenfor vort Slot Holbæk, som udi mange Aar har staaet tilluftet og øde, saa der udi aldeles ingen Tjeneste har været gjort“, og anvende Sten og Lommer herfra til derved at forbedre Holbæk Slot.

Den 8de Juni 1572 fik han et Brev, hvorved Kongen giver og tilskjæder ham „en Gaard, Grund, Have, og Eiendom i Holbæk, kaldet Biskopsgaarden, hvis Beliggenhed og Størrelse udførligt omtales i Brevet. Gaarden beboedes ved denne Tid af Cornelius Pedersen, (formodentlig den samme, som er nævnt foran under 1553).

Den 21de Oktober s. A. fik han Brev om, at han maatte oppebære al den Kongen tilkommende Sognfald i Holbæk og indtil videre selv beholde den altsammen uden Afgift eller Regnskab.

Ved et Brev af 12te December 1573 skænkede Kongen ham alt Inventariet som han modtog da Lauge

Beet overleverede ham Holbætt Slot, det være Bostab, Uvl, Fæ, Kvæg og alt hvad som helst nævnes kan, saa at intet deraf skulde afleveres til den følgende Lensmand. Den følgende Dag stjænkede Kongen ham atter en gammel Kirke til Medbrydning nemlig den gamle Nikolai Kirke med tilhørende Kirkegaard, som foran er omtalt. Den 16de Januar 1574 fik han Forlening paa noget Gods i Merløse og Tude Herreder, dog mod en aarlig Afgift og kort efter rimeligvis i Foraaret s. A. fik han et nyt Forleningsbrev paa det samme Gods med Til- ladelse til selv at beholde den ubiste Indtægt deraf. Den 6te Juli 1575 fik han Brev om at da han nu har taget en Danff af Adel og lovet at tjene Kongen tro, saa tager Kongen ham og hans ægte Livsarvinger i Beskyttelse og tilfiger dem de samme Friheder og Rettig- heder som andre Adelige i Danmark. (Hans Hustru var Sofie Pedersdatter Galt, en Datter af Peder Eb- besen Galt og Ingeborg Dresfeldt.)

Den 7de Juni 1578 fik han Brev om at maatte behyge nogle Gaardsæder, som laae i Merløse Sogn og hørte til Strandlenet.

Den 16de Juli 1579 fik han Brev om at de 500 gamle Daler, som Kongen havde forstrakt ham med, og som skulde have været betalt til Bartholomæi Dag først- kommende, endnu maatte blive staaende et Aar. Dog

fulde de betales tidligere med 6 Ugers Dpfigelse, hvis Kongen fulde faa nødvendigt Brug for dem. Den 1ste November 1579 gjorde Kongen Mageffiste med Christoffer Paz, der i Anledning heraf atter senere fik sig noget Jordegods udlagt, som det hed at Kongen var bleven ham skldig.

Den 27de November 1580 fik han Forlening paa Binderup Len i Sjælland, som han selv havde i Børgedog mod en aarlig Afgift.

Den 7de Mai 1581 gjorde Kongen atter Mageffiste med ham.

Den 23de Juni 1583 fik han Brev om at skulle have den geistlige Jurisdiktion i Holbæk Len og derfor have Kirkegaardene og Præstegaardene i Lenet i Befaling og Forsvar og oppebære Kongens Part og Tiende og Indfæstning.

Kongen havde nemlig fundet for godt, at Lensmændene fulde have den geistlige Jurisdiktion i deres Len som Stiftslensmændene forhen havde havt.

Den 26de Septbr. 1585 fik Chr. Paz Skjode paa et Stykke af Holbæk Byes Overdrev, fordi Røngen ved sidste Skifte var bleven ham et Stykke Sædeland skldig og den 7de Septbr. 1587 gjorde Kongen atter Mageffiste med Chr. Paz, som nu skrives til Rindholm. Da et Taarn paa Holbæk Slot trængte til en Hovedrepara-

tion, tilbød Christoffer Bax at lade denne foretage paa sin egen Bekostning, naar et Stykke af Muren maatte nedtages, og dette Tilbud blev antaget ved Kongens Brev af 6te September 1587, hvorved det desuden tilloedes, at de fornødne Sparretræer maatte hugges i Lenets Skove.

Da Kong Frederik den Anden var død paa Antvorskov 1588 og Liget skulde føres til Roskilde, var Christoffer Bax iblandt dem, der fik Befaling at deeltage i den høitidelige Ligprocession.

Hertug Ulrik af Mecklenborg ventedes til Danmark i denne Anledning og der blev derfor den 2den Mai 1588 skrevet til Christoffer Bax og flere Herremænd at de skulde møde ved Gjedser den 19de Mai for at modtage Hertugen og ledsage ham til Roskilde. Christoffer Bax's Hustru Sofie Galt var iblandt de Damer, som bleve tilfagte til at ledsage Dronning Sofie fra Slagelse til Roskilde.

Det var i ældre Tider sædvanligt, naar Kongen ventede mange Fremmede, at der blev skrevet til Lensmændene om i den Anledning at forstaafe en Mængde forskjellige Gjenstande tilsaans. I en saadan Anledning blev der ogsaa den 28de Mai 1596 skrevet til Lensmanden og Borgmester og Raad i Holbæk.

Da Kongen ventede endel Fremmede til Frederiksborg

skulde der i Holbæk Len og By tilveiebringes: 30 gode, opredte Senge og lige saa mange DreielsDuge, Tintallerkener, Tinfade og Lysestager som muligt. Alt dette skulde holdes i Beredskab saa at det kunde sendes til Frederiksborg saasnart den derværende Lensmand Jakob Trolle forlangte det. (I den endnu bevarede Koncept staaer, at Brevet er til Christoffer Parsberg og Borgmester og Raad i Holbæk, men Parsberg er formodentlig feilstrevet for Bag.)

Christoffer Bag var iblandt de Herremænd, der bleve tilstrevne om at deltage i Ridderspillet i Anledning af Christian den Fjerdes Kroning 1596, men om han var tilstede derved, vides ikke.

Den 11te Januar 1603 blev der tilstaaet Christoffer Bag aarlig 100 Læs Ved af Holmstrupskov og lige saa meget af Hallebyore Skov, paa Grund af at Ondløse Skov, hvorfra han forhen havde faaet Brænde, var bleven mageskiftet bort af Kongen.

Som allerede omtalt døde Christoffer Bag den 9de Juni 1608 i en Alder af 97 Aar.

Anders Dresselberg til Boguserup fik den 8de Juli 1608 Forlening paa Holbæk og Ilsee Len paa Afgift. (Ilsee er uden Tvivl Igelse i Kvandløse Sogn, Mørløse Herred.) Den 6te Juli 1608 fik Ebbe Munk til Tjellebro, Befalingsmand paa Antvorskov og Peter

Bæse til Sorup, Befalingsmand paa Roskildegaaard, Brev om at være tilstede naar afgangne Christoffer Bag Arvinger levere Holbæk Slot og Len til Anders Dresselberg og at bese Bygningen, Ladegaarden og Skovene og give Indberetning om dens Tilstand.

Jørgen Daa til Sørsløv blev forlenet med Holbæk og Ibsø Len efter afgangne Anders Dresselberg den 2den Mai 1614 (at regne fra 1ste Mai.)

Han var allerede den 8de Marts 1607 bleven udnævnt til Skibshovedsmand. Den 20de Marts 1612 fik han Instrux som Admiral over 7 Orlogsskibe, hvormed han skulde begive sig til Elfsborg, for at forbynde de svenske Skibe fra at løbe ud.

Den 3die Juni s. A. befalede Kongen ham at begive sig med 3 Orlogsskibe til Vesterisøen, for at holde Strømmene rene for Sørovere og andre Nigets Hjender. Den 1ste Mai 1615 gav Kongen en „Instruktion for Jørgen Daa, Skibshovedsmand og Embedsmand paa Holbæk, paa den Seilads, som han skal foretage i Vesterisøen.“

Ifølge denne skulde han begive sig ud med de to Orlogsskibe Viktor og Jupiter og undersøge om Nogen i Farvandene ved Nordlandene, Vardøhus og Lapland fangede Hvaler og togte Tran, og hvis han traf Nogen, som gjorde det, uden dertil at have Kongens Pas, skulde

han søge at bemægtige sig Skibe og Ladning og sende dem til Kjøbenhavn.

Den 8de April 1616 fik han en ny Instrux, nemlig som Admiral for 6 Orlogsskibe, med hvilke han skulde begive sig ud i Vestersøen ved Norge, for der at forhindre ulovligt Fiskeri og Søroveri. Han var Lensmand i Holbæk indtil sin Død, der maa være indtruffen 1618 eller 1619.

Den 31. Oktober 1621 fik nemlig Anud Gabriel Kvittants paa Holbæk Slot paa afgangne Jørgen Daaes Arvingers Begne, for Tiden fra 1ste Mai 1614 til 1ste Mai 1619, da Eiler Urne havde faaet Lenet efter at Jørgen Daa var død.

Eiler Urne til Naasmarke havde Holbæk Len fra 1ste Mai 1619 til 1ste Mai 1620. Han fik endelig Kvittants derfor 23de Decemb. 1620, da han var bleven Embedsmand over Bradsbjerggaards Len i Norge.

Alexander Rabe von Bopenheim til Libenom blev Lensmand i Holbæk 1ste Mai 1620. Forleningsbrevet er af 23de Marts 1620 og samme Dag fik Peder Basse og Axel Urne Brev om at overlevere Holbæk Slot til ham.

Den 30te April 1622 blev han paany forlenet med Holbæk Slot og Ilsv Lene, paa Afgift. I en Skrivelse til ham af 5te Mai 1624 hedder det, at Kongen erfarer

af hans Brev, at der til Holbæk ligger 102 hele og halve Bøndergaard og Boel, samt 83 Gadehuse, hvorfor det befales ham først deraf at udtage Folk til at drive Avlen med, og af de øvrige Gadehusmænd at tage Arbeidspenge, nemlig en ny Daler af hver.

Den 2den Marts 1625 skrev han til Kongen angaaende Slottets Bygninger. Han erklærer, at med Undtagelse af Bryggerhuset ere de meget forfaldne og at det samme gjælder Husene paa Ladegaarden, saa at man for Livsfarens Skyld ikke let kan holde Huus paa Slottet, „thi nylig er et Stykke af det ene Stenhus faldet ned og har gjort stor Skade paa Bryggerhuset; i den store Storm i Vinter blæste den store Kornlade om, ligesom den ellers gjorde stor Skade paa Slottet.“ Han har hidtil brugt alle Slags Midler for at holde de gamle Huse vedlige, men det er ikke bevendt uden de blive helt afbrudte og paany opbyggede, hvilket kun kan skee med stor Bekostning og i denne Tid vil falde Bønderne meget besværligt, hvorfor han ansøger Kongen om at maatte residere paa sin egen Gaard her i Sjælland, som kun er en lille Dagsreise fra Slottet.

Han al indfinde sig der saa ofte det behøves, og Kongens Tjeneste skal intet lide derved.

Det Ansøgte blev bevilget den 27de April 1625, dog paa den Betingelse, at han ikke maatte forsonne

Kongens Tjeneste, og skulde holde Ladegaden ved Magt efterdi han selv nød Aflen.

Hans egen Gaard, som han vilde bo paa, var Snedinge, der ligger ved Sjællands Sydkyst, mellem Stjelsfor og Nestved. Den 15de April 1626 blev der skrevet til ham, at da der ved Strandsiden i hans Len havde været nogle ude med Baade for at lodde, skulde han ved Fisserne forhøre den Sags Leilighed og forøvrigt have Indseende med, at sligt ikke ffete oftere. Han havde Lenet til 1ste Mai 1627 og døde paa Snedinge 1631.

Mogens Bag til Torup, en Søn af den foran omtalte Christopher Bag, fik Lenet efter Alexander Rabe. Han havde fra 1617 til 1637 været Lensmand paa Roskildegaard, hvorfor han fik Kvittants den 14de December 1632.

Ved et Brev af 4de Februar 1627 blev han forlene med Holbæk og Slsø Len indtil videre og mod en visaarlig Afgift (at regne fra 1ste Mai.)

Den 2den August 1630 overlod Kongen ham, med Bevilling af Borgmester og Raad i Holbæk, et Stykke Jord til Eiendom ved Draffnerup Skov.

Mogens Bag døde den 20de Novbr. 1642, med Arvingerne beholdt Lenet indtil 1ste Mai 1643, hvilket sees

af den endelige Kvittants for Lenet, som hans Søn Christoffer Pagh til Stensballegaard fik den 15de Novbr. 1648. Biskop Jesper Brochmands Ligprædiken over Mogens Pagh er trykt i Kjøbenhavn 1643.

Flemming Ulfeld til Drebygaard og Gunderslevholm fik Forleningsbrev paa Holbæk og Ibsø Len d. 25de April 1643.

Den 7de Oktober 1647 fik han Gestalling som Major til Hest i Sjælland med en aarlig Løn af 800 Rd. Han fik begge Lenene paany den 5te August 1648, han havde dem indtil 1651, og fik Kvittants den 22de Juli s. A.

Olof Brokkenhus til Hjulebjerg var sidstnævntes Efterfølger.

Den 30te Februar 1651 fik nemlig Frederik Parsberg og Tønne Suel Brev om at levere Holbæk Slot til Olof Brokkenhus.

Den 19de Marts 1652 fik sidstnævnte Befaling at forunde Christen Thomsen Borger i Holbæk, et Stykke Strandjord paa Slottets Grund næst ved hans Bolig, til Pant efter uvillige Mænds Taxation, hvilken Jord godskal kunne undværes fra Slottet og af Olof Brokkenhuses Formand har været forundt ham til Fæste. Den 20de Marts 165 afstedte Lensmanden Olof

Brottenhus med kongelig Tilladelse Skjøde til Erik Pedersen Bagger Borger i Holbæk, paa et daarligt Stykke Jord under Slotsbanken ud til Stranden, dog skulde sidstnævnte holde en Rende aaben, som gik derigjennem og var Skjel mellem Merløse og Tudsø Herreder. (Som alt anført vare Oluf Brottenhuses og hans Hustru Karen Ulfeldts Navne og Baaben anbragte paa Prædikestolen i Klosterkirken.)

Jørgen Seefeld til Bisborggaard fik Lenet paa Afgift ved Brev af 28de Juli 1653 og havde det indtil 1657.

(At hans og hans to Hustruers Navne og Baabener saaes paa et Pulpitur i Klosterkirken, er alt omtlt.

Erik Banner til Bostrup blev den 12te April 1657 forlenet med Holbæk og Ilsø Lene (fra 1. Mai at regne) og var vistnok den sidste Lensmand her, da Slottet blev ødelagt i Krigen med Sverrig 1658—60, hvorefter Gorderne til forskjellige Tider bleve udstykkede og bortsolgte.

I Maanedsskriftet Minerva for Oktober 1787 har Kammerraad og Amtsforvalter With meddelt en Beskrivelse af Holbæk Slots Ruiner saaledes som de endnu dengang forefandtes, og hertil er føiet en lille Grund-

tegning af Slottets Kjælderetage, eller rettere den nordvestlige Del deraf.

Denne korte Beskrivelse ville vi her meddele, den er følgende:

I Aaret 1783 blev jeg ved Arvefæste den 28de Januar udstedt af Stambuset Eriksholms Gier Hr. Statsraad og Landsdommer Brink Seidelin, Gier af en Strækning Land, fri Hovedgaardss Taxt, af Holbæk Slots Ladegaards Jorder, som efter geometrisk Opmaaling beløber 19 Td. Ud. Ager og Eng, efter at jeg i nogle Aar tilforn havde haft omtrent 12 Td. i Fæste deraf paa Livstid. I denne Strækning, som ligger vesten for Holbæk Strandport, befandtss at ligge det gamle Slots Boldsted, som var en uformet og i Overfladen især uregulær Bakke med dybe Grave til alle Sider, omtrent 200 Stridt fra hemeldte Strandport, og hvorfra var en herlig Udsgt, særdeles over Holbækfjorden, ad gransnæs Durre Seiløb, Horns Herred, Tudsensæs, saa og indværts vesten ud ad Landet.

Dette foranledigede mig til, sidst i Aaret 1784 med egne Folk at lade planere den nordvestlige Overdeel af Bakken mod Stranden, omtrent 4—500 Kv.=Al., og kom derved til at støde paa en uformodentlig regulær gammel Hjørkemuur i N. V.

Denne blev sonderet i Længde 32 a 36, og i Dybde 3 Alen, til begge Sider, nemlig Øst og Syd, uden derved at finde Grundstene; ligesom og indvendig i det S. V. Hjørne 6 Alen dybt, indtil et forefundet rødt Flisegulv. Vinteren sidst i December 1784 afbrød da Arbeidet. Mit Forsæt var, om Foraaret dernæst at lade kontinuere med videre Eftersøgning; men adskillige mødeløbende Hindringer afværge saadant, og neppe endnu havde der været begyndt, om ikke den høist lykkelige Søgning af fattige Husmænd fra Landet, som i den dyre Tid ledte efter Arbeide, men intet kunde faae, havde bevæget mig til at lade begynde ved 4 Husmænd, nemlig paa en anden og den V. Side, midt for Muren, og til en Dybde af 5—6 Alen paa nogle Steder og hvorved disse 4 og nok 3 til antagne Husmænd, formedelst den afvigte milde Vinter fra den 31te Okt. til den 8de Marts 1787, ved forskjellige Afkorder have fortjent c. 100 Rd., da al Murgrund udvendig saavel som indvendig er ført i Graven til alle Sider, og hvorved en jævn Overflade, 91 Alen lang i N. og S., og 63 Alen bred i Ø. og V., samt en 8 Alen bred Kjørebøi over Graven i S. indtil Bænget er tilveiebragt, og hvorved alle (?) Slottets Kjældere, som bestaa af 4, saaledes som min høslagte ufuldtomme frie Haandtegning udviser, ere blottede og

rensebe, saa at Muren, som overalt bestaaer af gamle Munkesten, nu staaer til Syne, fra 4 til 11 Alen fra Grunden indvendig, og er 10 Kvarteer tyk, fyldt i Midten med Kampesten i Kalk, ligesom og Skillerumsmure 22 Tommer tykke uden Mellemfyldning.

Som mærkværdigt, følgerig en gammel Tradition om Slottets Begivenheder i de ældste Tider, at nemlig et fornemme Fruentimmer for Synd imod det sjette Bud skal have været levende indmuret heri, fandtes i den største Kjælder, som har et Rum af 294 □ Alen, en hvælvet Indbygning af stærk Grundmaur, 3 Alen 19 Tom. lang og 3 Alen 10 Tom. bred, 4 Alen høi under dens Bue, med en ligesaa stærk Formur, dog kjendelig af senere Arbeide, i hvilken var et 5 Kvarters Indgangshul, 1 Alen fra Gulvet, men Buen eller Gevælvtet foran oventil brækket, og i hvis Grund fandtes to meget svære Hængsler og tvende Murslabler.

Hullet selv, som rigtignok synes at være brugt som et Slotsfængsel, var ellers næsten fyldt med Jordgrund og Steen, ligesom alle Kjælderne for Resten. Udenfor fandtes nogle Mennefleben og en Hovedstal, som af Dr. og Landsysitus Høeg er kjendt at være enten af et Fruentimmer eller en ung Dreng.

En anden Tradition om gamle Mærkværdigheder

var denne: at fra dette Slot har gaaet en Løngang under Jorden op til Kirken og Raadstuen, som sammenbygget ligger omtrent 1000 Skridt S. D. herfra, og som i de ældre Tider har været en Muntecellen, hvilket kan sluttes af en Mursten, som jeg eier og ved Raadstuen's Reparation for nogle Aar siden er funden mellem det nedbrækkede, og hvorpaa staaer indskrevet førend Stenen er brændt, saavidt samme er læselig:

habitus nouissimus (herimellem
noget ufæseligt) **sinnus tria predi-**
cator fuit hic.

Men ved paa det nøieste at efterlede denne Løngang har man ikke kunnet komme efter nogen Nedgang, uagtet jeg paa adskillige Steder, hvor der indvendig i Kjælberne gaves Anledning til at formode slikt, har laadet grave.

Imellem de ved Udplaneringen og Opkastningen af Kjælberne fundne gamle Sager er intet særdeles mærkværdigt.

Tvende gamle Sølvmonter af Størrelse som en 15 ß, hvoraf paa den ene staaer Rudolf Aar 604, og paa den anden sees den keiserlige flatte Orn, Mathias Aar 614 (men hvoraf Tusindtallet efter de Tiders Mønt-

maade maafee er udeladt), ere fundne i den faste Jordvold udenfor Muren.

Et lidet Hoved af et udenlandst Dyr med to smaa Horn og derved et Stykke Fløielsbaand paa en Fingers Længde, nogle store Kobberhaner, som til store Viinpiber, og ellers ubetydelige Ting fandtes paa Bunden af Kjælderne, ligesom og i den ene af disse, som har været hvælvet med 4 Hjørnevinduer, endel Trækul, som lader formode, at i sin Tid har været Brand i Bygningen, da de fandtes i hele Lag mellem Gruset.

Denne sidstnævnte Kjælder, som indvendig havde et Rum af c. 120 □ Alen, og Gulvet belagt med røde Fliser, har jeg ladet tilfylde, efter at Gulv og saamange indvendige Mursten, som kunde faaes, vare tagne i Behold.

Med denne Kjælders Opfyldning erholdt jeg en regulær Plads rundt om de nu staaende Kjældermure, som jeg er i Færd med at lade afbrække, alle efter et Murstifte, indtil Bjællehullerne, og hvorved Murene overalt indvendig blive 4 Alen høie, men udvendig kun $\frac{3}{4}$ Alen.

Skillerumsmurene, som endnu inddele 3 Kjældere, hvoraf den største er 24 Alen lang og $12\frac{1}{2}$ Alen bred, en mindre $6\frac{1}{2}$ Alen lang og 6 Alen bred og en tredje

6 Alen lang og bred, agter jeg saasnart muligt, tilligemed Arrestgebælvten at nedtage, for at benytte mig af disse meget sjønne store Sten, som ere $10\frac{1}{2}$ Tommer lange, 5 L. brede og 3 L. tykke, og hvoraf hele og halve kan regnes til 20,000 i Behold, og som for endel skal gjengjælde mine Udgifter.

Brugen af de Mure, som blive staaende, er endnu ubestemt.

Al levende Folk ere ingen i Holbæk, som kan erindre sig noget om Holbæks gamle Slot; men vel, at for omtrent 60 Aar siden, ved Siden af disse Mure har staaet et Baaningshus for en Hollænderi-Forpagter, som der har boet; saa at ingen almindelig bekendt Efterretning have derom, uden den i danske Atlas Tom. 2, p. 384, at det, nemlig Aar 1320, har været beboet af den landskytiske Kong Børger af Sverrig, tilligemed hans Dronning Margaretha, Kong Erik Glippings Datter, og derefter i samme Seculo af Hertug Knud Borsk, som havde Slottet og Amtet i Forlening.

Saavidt Beskrivelsen fra 1787. Hertil kan endnu bemærkes, at i Aaret 1818 har den daværende Eier af Holbæk Slotsmølle, H. F. Bang, til Museet for nordiske Oldsager indsendt en Metalfigur, der paa flere Steder er gjennemboret og hvoraf det ene Been og den ene

Arm er afbrudt. Hermed fulgte en forrustet Klinge, fundet i en Brønd, og en Messing Stuepenge over Gustav Adolf.

Holbæk Bys private Jorder, der helt omgive den, ere Parceller dels af Slottets og dels af Ladegaardens Jorder. Til de første høre Risselhaven og de dertil grændsende Bænger og Haver, til de sidste de øvrige der udenfor beliggende Jorder.

Før omtrent 30 Aar siden var den største Del heraf bortarvesæstet mod en bestemt Afgift af 5 Rd. Sølvs for hver Tønde Land, hvorimod Sælgeren udredebe alle Skatter og Afgifter.

Risselhaven, der hørte til Slottets nærmeste Omgivelser og havde omtrent 4 Tdr. Hartk., har maasse forhen været benyttet til Skydeøvelser. Men da Slotsruinen og Grunden, hvorpaa den stod, blev privat Eiendom, bortffjødede den daværende Eier, Generalmajor Suel, 1714 samme for 1000 Rd. r. S. og 1731 blev den gjort til fri Kjøbstadjord, hvorfor indbetaltes 708 Rd. 32 þ r. S. i Statskassen.

Men Jorden var allerede før den Tid fri Hovedgaardsjord.

I Skjødet nævnes baade Skov og Krat, i et andet af 9de Juni 1768 nævnes Over- og Underkov og i et

trede af 15de Juni 1770 atter Skoven, men af denne Skov er nu intet Spor tilbage.

Oflig i Byen i den Del, som kaldes Labæk, ligger en Gaard som i Danske Atlas og Hofmans Fundatser kaldes Holbæksgaard. Selve Gaarden har engang tilhørt Lensmanden Mogens Paz, som ved Gavebrev af 17de Novbr. 1642 gav den til sin Kones Søster, Jomf. Kirstine Mundt.

Fra 1658 den 20de Juli have endnu Frederik den Tredies Skjøde paa den til Gaarden hørende Jord, som hidtil havde hørt til Slottet. 1660 folgtes Gaard og Jord for 1330 Rd. og var da til Auktionsefterretning kun vurderet til 1214 Rd., fordi som der siges i Burderingsforretningen, Jorder og Gaarde i Holbæk vare i ingen Pris og de største og bedste indrettede Gaarde stode ledige af Mangel paa Kjøbere eller Leiere. Senere har den havt mange Eiere.

1729 blev den tilligemed Merløse Kirke og Kirkestiende solgt for 3227 Rd. 17 β. 1745 folgtes den for 2950 Rd., men ved dette og de følgende Salg nævnes Merløse Kirke ikke.

1767 kostede den med alt Tilliggende 2850 Rd. 1775 2250 Rd., 1778 3800 Rd., 1783 4450 Rd., 1786 5250 Rd. og 1798 8150 Rd.

Senere var den i nogle Aar et bekendt Gjæstgiversted og dets almindelige Navn fra 1798 til 1830 var Harboes Gaard.

Ved Cierens Død 1829, da Gaard og Jorder ei kunde sælges samlede, bleve Jorderne udparellerede og aldeles adskilte fra Gaarden, der dog vedblev at være Gjæstgivergaard.

Jorden blev delt i 7 Lodder, hvoraf de 6 laae op til Gaarden og tilsammen udgjorde $57\frac{1}{2}$ Tdr. Land. Disse 6 Lodder bleve ved Auktionen betalte med 120 til 140 Rd. for hver Td. Land. Den syvende Lod Oldjorden kaldet med et Areal af 14 Tdr. Land solgtes for 515 Rd., og endelig Gaarden med Have og Bænge for 2460 Rd. alt Sølvs.

Det Hele udbragtes saaledes til 10,500 Rd. Sølvs.

Paa Kjøbstadens Jorder og paa noget af den Jord, der henhørte under Eriksholms Hovedgaardstaxt blev for nogle Aar siden opbygget de tre Avlsgaarde Nyvang, Wegenersminde og Sofielyst, hvoraf den sidste dog atter er nedlagt.

Nyvang eller Nyvangsgaarden har et Areal af omtrent 350 Tdr. Land og en 1847 opført grundmuret Hovedbygning.

Kjøbmand L. C. Smith i Holbæk købte Gaarden

1830 for 8000 Rd. Han har anlagt en stor og smuk Have ved den.

Societyst blev opbygget 1819, og havde 104 Tdr. Land med omtrent 10 Tdr. privilegeret, men ikke tiendefrit Hartkorn. Paa Gaardens Marker var forhen endel Oldtids Gravhøie, der dog for længe siden ere ødelagte. Her var ogsaa nogle Ellelunde, der vare de eneste Steder i Omegnen, hvor Nattergale hørtes.

I Aaret 1839 blev Jorden udparcelleret i 7 Lodder og Bygningerne solgte til Nedbrudelse.

Kjøbstadens Eiendomsjorder vare før Udskiftningen 1777 delte i 3 Marker, der havde Navn efter deres Beliggenhed, nemlig Strandmarken, Møllemarken og Bjergmarken. Desuden eier Byen den saakaldte Oldjord, der maasse i gammel Tid har været et skovbegroet Dverdbrev, hvor Oldensvin kunde fødes.

Det er det før omtalte Lovjora, som Borgerne i Holbæk 1443 fik Tilladelse at benytte og hvoraf de 1454 indhegnede et Stykke.

Langt senere, da de vilde udvide deres Part, kom de herover i Strid med Eieren af den senere under Critsholm indlagte Torupgaard. Ved en Høiesteretsdom af 25de Mai 1718 tilkjendtes Torupgaards Eier det omhandlede tykke Land, der efter Matrillen af 1682

havde henved 9 Tdr. Ager og Engels Hartkorn. Det Stykke, som forblev Holbæks Eiendom, var paa 118 Tdr. Land, med henved 7 Tdr. priv., men ikke tiendefrit Hartkorn. Det kaldtes endnu Lowsora indtil Udskiftningen 1794, ved hvilken det deltes i 12 Lodder, der atter deltes i mange flere.

Her ligger en Gaard, som kaldes Oldgaarden eller store Oldgaard, skjøndt den ikke er synderlig stor, og de saakaldte Oldhuse. I de til Gaarden hørende Lørbemoser, især i en tæt syd for den, har man fundet en Mængde omstyrtede Fyrretræer, der vare ganske friske og kun laae 2 til 3 Fod under Mosens Overflade.

